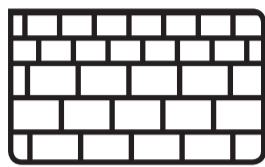

נאמני תורה ועבודה

מקור ראשון

כ' בניסן תשע"ט 25.4.2019

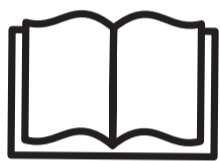
הכותל

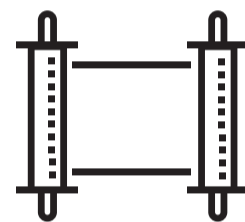
שבת

גיור

החיינוך
הדתי

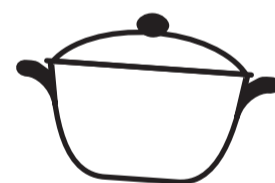
שירותי דת

יהדות
התפוצות

נישואין

כשרות

לוקחים אחריות

רגע אחרי הבחירות, הסוגיות החשובות בנושאי דת ומדינה וחינוך דורשות טיפול. האם תשכיל הציונות הדתית לקחת עליהן אחריות?

הגיע הזמן לקחת אחריות

בארבע השנים האחרונות נמנעו נציגי מפלגת הציונות הדתית בכנסת מכל פעולה שיכולה הייתה להביא לשינוי יחסי הדת והמדינה, והמשיכו ליישר קו עם החרדים. בתום מערכת הבחירות, עליהם להחליט אם ברצונם, חלילה, להפקיר לארבע שנים נוספות את הגרים, את השבת, את מסורבות הגט, את הכשרות - או לנסות ולייצר שינוי

להביא לשינוי יחסי הדת והמדינה, והמשיכו ליישר קו עם המפלגות החרדיות. את מקומם מילאו חברי כנסת מן הקואליציה, כגון רחל עזריה שעשתה רבות על מנת לבלום יוזמות שנועדו לחזק את הכפייה הדתית ואת מונופול הרבנות, או כמו אלעזר שטרן ועליזה לביא מן האופוזיציה. הדרישה האולטימטיבית לתיקי הביטחון והמשפטים וההתמקדות המוחלטת בסוגיות מדיניות סימנו הפקרה נוספת של זהותה היהודית של המדינה, ששיחקה לידיהם של החרדים והחרד"לים. תיק המשפטים הוענק לבית היהודי, אך בתי הדין הרבניים והוועדה למינוי דיינים נמסרו לידיים חרדיות. דיון במדיניות הציבורית הנדרשת בחינוך הממלכתי-דתית לא התקיים, ותיקים המחייבים נטילת אחריות על השבת במרחב הציבורי, כגון תיק הפנים ותיק העבודה, נותרו מחוץ לתחום.

בשך מערכת הבחירות הקשה והמדממת צריכים נציגי הציבור הדתי בכל המפלגות להחליט אם ברצונם, חלילה, להפקיר לארבע שנים נוספות את הגרים, את השבת, את מסורבות הגט, את הכשרות - או לנסות ולייצר שינוי.

תנועת נאמני תורה ועבודה פועלת בתוך הוואקום הפוליטי שהותיר את הרוב הדומם של הציונות הדתית ללא ייצוג בשאלות דת ומדינה. בעשייה היומיומית אנו נתקלים במציאות שבה חברי כנסת ורבנים נזהרים לא אחת מלהביע את עמדותיהם האמתיות, ומבקשים מאתנו להיות להם לפה.

אנו מאמינים בכוחו ובעוצמתו של הציבור הדתי-לאומי. בכנסת החדשה מכהנים חברים רבים הרואים בעצמם מייצגי הציונות הדתית. בעת זו של משא ומתן קואליציוני, ובשעה שבה נרקמת מלאכת הרכבת הממשלה, ראוי להפנים - עליכם המלאכה לגמור, ואין אתם בני חורין להיבטל ממנה. אל תתנו יד להמשך הפקרת זהות היהודית של המדינה למפלגות החרדיות. בכנסת הקרובה נצפה מכם לקחת אחריות ולאחוז במושכות ההובלה של תיקון יחסי דת ומדינה; לייצג את תפקידה של הציונות הדתית כגשר בין החרדים, המסורתיים והחילוניים בישראל, תוך שיקום מעמדה של היהדות והחזרת האמון בה לכלל עם ישראל. אנחנו נהיה שם כדי לוודא שזה קורה. ●

הראשית לפני כחמש-עשרה שנים וביזויה באמצעות מינוי ציני של רב ראשי שסיים את כהונתו בהרשעה פלילית בנטילת שוחד; אובדן הממלכתיות, שמתבטא ביחסה של הרבנות לשנת השמיטה ולגרים; תפקודו הכושל של מערך הכשרות ופרשיות טוהר המידות שנקשרו בו; העדר פתרונות ואוזלת יד בכל הנוגע לעגונות. כל אלה שינו את נקודת ההתבוננות של רבים בציונות הדתית כלפי הממסד הרתי והביאו לאובדן אמון בו.

לכך יש להוסיף את צמיחתו של דור חדש ורענן של תלמידות חכמים המשתלבות בעולם התורה על אפס ועל חמתם של בעלי עמדות רבניות שמרניות התובעות שינוי בממסד הרתי. הציבור הרתי שוב אינו ציבור הומוגני, ולצד התפתחות של ציבור חרד"לי לא מבוטל קיים ציבור גדול של תלמידי חכמים החי את המורכבות שבריאולוג בין עולם ההלכה לבין המציאות החיה והמאתגרת. מציבור זה עולה כיום תביעה לשינוי במארג היחסים בין דת ומדינה בישראל; תביעה לאמנה חברתית חדשה בין רתיים לחילוניים, שתאפשר את חיווקה ועיגונה של השבת כיום מנוחה לאומי; תביעה לרבנות הומאנית יותר, למציאת פתרונות אורחיים עבור מנועי חיתון, להוצאת הגיור מידי בתי הדין הרבניים, לחיזוק הקשר עם יהדות התפוצות ולקירוב אחינו הנמנים על הזרמים האחרים ביהדות, לאימוץ פשרת הכותל, לחינוך ממלכתי-דתי הומניסטי מעורב וצנוע, ועוד.

בארבע השנים האחרונות נמנעו נציגי מפלגת הציונות הדתית בכנסת מכל פעולה שיכולה הייתה

אל מול נחישותן של המפלגות הדתיות והחרדיות, המהוות את לשון המאזניים, נאלץ הרוב החילוני להסכין עם נטילת חלק מזכויותיו ועם הענקתן לממסד הדתי. תמיד היו סוגיות בוערות יותר, דרמטיות יותר. תמיד הייתה מחלוקת עמוקה בין שמאל וימין, והיא גברה על חוסר הנחת של הציבור החילוני

ואקום פוליטי. מליאת הכנסת צילום: ארון בן חקון

אסף בנמלך

יו"ר תנועת נאמני תורה ועבודה

צילום: נאמני תורה ועבודה

מתח בין הדת והמדינה מלווה את מדינת ישראל עוד בטרם היותה: הסכמי הסטטוס-קוו, גיוס בנות, סוגיית "מיהו יהודי", בג"צ האח דניאל - כולן פרשות שטלטלו את החברה בישראל, ובהן, כמו גם באבני דרך נוספות, עמדה הציונות הדתית לצדן של המפלגות החרדיות במאבק למען חקיקה דתית. כך ביתר שאת לאחר המהפך של שנת 1977 והחלפת הברית ההיסטורית בשותפות שבין הליכוד לבין המפלגות הדתיות והחרדיות. המפד"ל ראתה ברבנות הראשית משלט המזוהה עם הציונות הדתית, ובשנת 1983 יזמה את חקיקת החוק לאיסור הונאה בכשרות, שהעניק לרבנות הראשית את המונופול על השימוש במילה "כשר".

אל מול חזית דתית אחידה, נאלץ הרוב החילוני להסכין עם נטילת חלק מזכויותיו ועם הענקתן לממסד הדתי. היה עליו להתחתן ברבנות, להתדיין בבתי הדין הרבניים, להימנע מתחבורה ציבורית בשבת ועוד, אל מול נחישותן של המפלגות הדתיות והחרדיות המהוות את לשון המאזניים. תמיד היו סוגיות בוערות יותר, דרמטיות יותר. תמיד הייתה מחלוקת עמוקה בין שמאל וימין, והיא גברה על חוסר הנחת של הציבור החילוני. בשנים האחרונות נשמעים קולות פחות אחידים בתוך הציבור הדתי. קיים דיסוננס הולך ומתרחב בין חלק מציבור זה לבין עמדות דתיות וערכיות של קהלים אחרים בתוך הציונות הדתית, ובכלל זה החקיקה הדתית וזהותה היהודית של המדינה, המוכתבת כיום על ידי המפלגות החרדיות ועל ידי הזרמים החרד"ליים. הוויכוח שכולנו עדים לו בשנים האחרונות בתוך הציבור הדתי משקף חיפוש דרך. זהו ויכוח פנימי המתנהל לעתים בחריפות ביחס לסוגיות רגישות ביותר, עד כי ערכי יסוד שפעם ליכדו את הציבור הדתי-לאומי, בהם צדקה וזכויות סוציאליות, נתונים כיום במחלוקת.

כיום עולה מקרב חלקים משמעותיים בציבור הדתי תביעה לשינוי מהותי ביחסי הדת והמדינה בישראל. הסיבות לכך רבות: ההשתלטות החרדית על הרבנות

מוסף נאמני תורה ועבודה מקור ראשון

החברת מומנה בידי חברי חוג הידידים של נאמני תורה ועבודה. להצטרפות ולתרומות ניתן לפנות ליו"ר החוג, מר יעקב נוס, 0523663602, או באתר toravoda.org.il. המוסף בהפקת מקור ראשון | עורך: אריאל הורוביץ | עיצוב: רועי קדם, אביטל טובי | עורך צילומים: אופיר דוד | עיבוד תמונה: רינה נקונצ'ני | מנהל סחר: אודי לוקר | מנהלת מדיה: אביטל טקליקליין | מחלקת מסחרית: בתיה בן-יהודה, אורלי דהן | גרפיקה מודעות: אסנת מאירוביץ, צרורה ורשבסקי | אין המערכת אחראית לתוכן המודעות, טלח

אמנה במציאות משתנה

חמש-עשרה שנה אחרי שנחתמה אמנת גביון-מדן, ולאחר שזכתה לקונצנזוס פוליטי רחב אך לא קודמה בפועל, המציאות בשטח הלכה לכיוונים אחרים. בתחומים רבים נתפס המסמך המשותף של הרב והמשפטנית כמיושן, ולמרות המציאות הפוליטית המתגרת, אפשר וצריך לעדכן אותו

"תעשיית בידור" בשבת

הנה תזכורת קצרה לנושאים המרכזיים באמנה הזו. בתחום נישואין וגירושין, למשל, סבורים מחברי האמנה כי גבר ואישה יוכלו להינשא בכל דרך, אם בנישואין אזרחיים ואם בכל זרם יהודייתי אחר. ואולם, הכרה ביהודי רווק תהיה רק על פי בית הדין של הרבנות הראשית, וכן גירושין יבוצעו רק בדרך אורתודוקסית. לזוגות חד-מיניים לא תתאפשר הסדרת זוגיות. בנושא הגיור קובעת האמנה כי המדינה תגדיר כיהודי כל מי שעבר הליך גיור על ידי כל אחד מזרמי היהדות, כאשר במרשם האוכלוסין ייכתב מי ערך את הגיור. בתחום הכשרות מציעה האמנה להקים גוף חדש בשם 'רשות לענייני כשרות', שתפקח על הכשרויות השונות והמגוונות. הכשרות הממלכתית תהיה אורתודוקסית בלבד, אך בניגוד למצב כיום, תאפשר המדינה תעודות כשרות אלטרנטיביות של כלל הורמים וגופים פרטיים. הרשות הממלכתית תפקח על כשרות בלבד, ולא תתנה את התעודה בתנאים דתיים אחרים כמו אופי המקום וסגנון האירועים המתקיימים בו.

בדומה לכשרות, גם בתחום שירותי הדת מציעה האמנה להקים רשות לשירותי דת שתתקצב מוסדות אורתודוקסיים בלבד במימון המשרד לשירותי דת, ותתקצב את כלל הורמים ביהדות באופן דומה, אך במימון של משרד הפנים. המוקש הכבד ביותר שמפרקת האמנה הוא כמוכר נושא השבת: לפיה,

היחסים בין דת ומדינה בישראל. הנחת העבודה של השניים הייתה שהסטטוסיקו שנקבע בין החזון איש ובין דוד בך-גדירון איבד וממשיך לאבד ממשמעותו לאורך השנים, וסובל מכרסום משמעותי מימין ומשמאל, ולפיכך יש לקבוע כללים חדשים להסדרת יחסי דת ומדינה. כמו כן, סברו השניים, על הכללים לנבוע מהסכמה ציבורית רחבה שתיווצר מדרשה, ולא מתוך מאבקים פוליטיים וחברתיים.

בשנת 2003 פרסמו גביון והרב מדן את המסמך בן שלושה מאות העמודים, המעמיק והרציני ביותר עד היום למתווה מוסכם כזה, ואם לדייק: היחיד שחובר מאז ועד היום. אמנת גביון-מדן עשתה את הבלתי-אפשרי: היא יצרה מסמך שזכה לתמיכת כמעט כל הסיעות, ובה בעת – לא הצליחה לקדם כמעט דבר מחוונה. במערכת הבחירות האחרונות, למשל, הכריזה מפלגת הימין החדש כי מצעה בנושאי דת ומדינה מבוסס על אמנת גביון-מדן, והיא לא היחידה: כך הודיעו גם מפלגת כחול לבן, מפלגת העבודה ומפלגת כולנו. בכנסת האחרונה נהנתה האמנה מתמיכתם של חלקים בליכוד ושל מפלגת התנועה של ציפי לבני, שאף הקימה שדולה לקידום האמנה בראשות ח"כ אלעזר שטרן – שלא ממש הצליחה. המתנגדים המעטים אך המשמעותיים לאמנה נמצאים גם הם בכל קצות הקשת הפוליטית: איחוד מפלגות הימין מצד אחד ומרצ מן הצד השני, והחרדים כמוכר.

נטעאל בנדל

זיכרון שלנו קצר. מי זוכר שאחרי התפטרות שר הביטחון אביגדור ליברמן נפלה הקואליציה בעקבות מחלוקת על חוק הגיוס ונושא גיוס החרדים? יהיו שיאמרו שהיה זה רק תירוץ לפרק נישואים כושלים, ובכל זאת, דווקא נושא מתחום הדת והמדינה היה אקורד הסיום של הממשלה היוצאת. שאלות דת ומדינה מבעירות את השיח הציבורי שוב ושוב, בין אם מדובר בחוק המרכולים או בעבודות בגשר יהודית, בבג"ץ הכשרות האלטרנטיבית או בדרישה להכיר בנישואים חד-מיניים. ובכל זאת, השיח בבחירות האחרונות עסק בעיקר בסוגיות המדיניות, במעמד בתי המשפט, בנתניהו. דיון רציני בהסדרת נושאי הדת והמדינה בישראל כמעט ולא התקיים בבחירות הללו, למעט בשוליים.

למרות שכזויה הפוליטית מתקשים גם המעוניינים בכך לקדם שיח בנושאי דת ומדינה, הרי שהשיח האזרחי, החוץ-פרלמנטרי, השיג כבר מומן פרי לא מבוטל, שבאופן מזורז וזכה לתמיכת כמעט כל המפלגות: אמנת גביון-מדן. במשך שלוש שנים עמלו פרופ' רות גביון והרב יעקב מדן על מתווה שעשוי לשרטט הסכמה בין דתיים לחילונים סביב עיצוב

אין סיכוי לסגור
אותם. מרכז
קניות בשבת
צילום: לירון מולדובן

בתי מסחר, מרכולים, קניונים, בנקים ומפעלים יהיו סגורים בשבת. בניגוד לאלה, מסעדות, מוזיאונים, גני חיות, בתי תיאטרון ובתי קולנוע יהיו פתוחים. תחבורה ציבורית בשבת תופעל גם היא, אך בתדירות נמוכה יותר וכחלק ממתווה שבת, בדומה לנוהל שבת בבתי החולים. רשות מקומית תוכל לסגור שכונות שתוגדר בהן שמירת שבת מלאה, אך לא תוכל לסגור עורקי תחבורה ראשיים.

קריאת האמנה מגלה את הריקוד המשותף של גביון ומדן, צעד לכיוון החילוני וצעד לכיוון הדתי, בניסיון ליצור מחול הרמוני. מדוע, אם כן, מתנגדות מרצ ואיחוד מפלגות הימין לדרך האמצע הזו?

יו"ר מרצ, ח"כ תמר זנברג, נשאלה בריאיון לאתר 'סרוגים' האם תצביע בעד עיגון האמנה בחוק, וכך השיבה: "לא הייתי מצביעה בעד חוק כזה, מכיוון שהרעיון שלו אולי נכון, אבל 'ההסכמות' שגובשו בו לא ממש מקובלות עליי. העובדה שהאמנה קובעת שלא יהיה מסחר בכלל בשבת היא נקודה ראשונה שאני לא מוכנה לקבל. הפחתה כלשהי, בעיקר במרכזי אוכלוסייה, אני מוכנה, אבל לא סגירה מוחלטת. בנוסף, העובדה שהאמנה ממשיכה את הפסקת הפעילות של התחבורה הציבורית בשבת – זאת הבעיה הגדולה ביותר בעיניי".

מן הצד השני, לפני כחצי שנה שלח ד"ר מיכאל בן ארי מאיחוד מפלגות הימין מכתב אל הרב מדן, ובו הסביר מדוע הוא מתנגד לאמנה: "המשמעות היא שכל מה שמכונה 'תעשיית הבידור' יפעל בשבת", כתב בן ארי, "תהיה זו פריצה של הסטטוס־קוו, כדי שהצד השני יקבל על עצמו את השבת במרחב העסקי של קניות וכו'. 'תעשיית הבידור' אונסת אלפי יהודים לעשות שבתם חול. אחיין שלי, הזמר והיוצר חנן בן ארי, העיד באוזניי כי תעשיית המוזיקה מלאה ביהודים אנוסים אוהבי ה', הכמהים לקרושת השבת. שבת הפכה להיות מרמס. בעלי עסקים שומרי שבת אינם עומדים בתחרות מול עסקים הפתוחים בשבת ולא שמעתי את רות גביון מגיבה בתקיפות שאין קרושה בקניית שקית חלב בשבת. רפורמים ודתל"שים למיניהם מגנפנים באמנה הזו עליה חתום כבוד הרב".

אין מקום לתזוזה

אך גם המפלגות התומכות באמנה מצהירות על אימוץ שלה בשינויים מסוימים. "כשישכנו, נציגים חילונים ודתיים, וחשבונו על הדרך לחיים משותפים כאן, חשבנו על אמנת גביון־מדן", הסבירה איילת שקד בראיון לכאן רשת ב', אך יחד עם זאת הוסיפה כי "צריך לעדכן את האמנה לשנת 2019 ולמצוא פתרונות". כך, למשל, רמזה שקד כי "אנחנו לא בעד תחבורה ציבורית בשבת, אנחנו בעד למצוא פתרונות מקומיים איפה שצריך. אי אפשר לקחת חלקים מהאמנה. אנחנו רוצים להקים ועדה ציבורית שתשב ברוח האמנה, תעדכן אותה, ותמצא פתרונות. אבל הרוח של האמנה היא הרוח הנכונה". גם השדולה בכנסת שהכריזה על אימוץ האמנה הציגה כוכבית גדולה של שינויים וערכונים שצריך לעשות בה. כך למשל היה בחוק השבת, שעליו עבדו במשך כמה חודשים ארבעה ח"כים: מיקי זוהר מהליכוד, רחל עזריה ממפלגת כולנו, אלעזר שטרן מיש עתיד, ופרופ' עמנואל טרכטנברג מהמחנה הציני. הצעת חוק השבת דמתה כמעט במדויק לאמנה, אלא שנוסף לה הותר למסחר בשבת, בניגוד לאמנה, שם הותרו רק בילויים ותרבות. "החוק הזה איננו מבטא את האמנה", אמר הרב מדן בכנסת, "את האמנה דחפו דתיים וחילוניים מובהקים, והדבר הזה קרה כשהשבת היא שבת. המסחר בשבת הוא בעיקר אינטרס של בעלי ממוץ".

גם פרופ' רות גביון לא התלהבה מחוק השבת שגיבשו ארבעת חברי הכנסת. "העובדה שאנחנו יושבים בכנסת היא מצד אחד מאוד משמעותית, כי בכנסת מחוקקים ואין ספק שבעניין השבת צריכה להיות חקיקה", אמרה, "מצד שני, היא בעייתית, כי אין לי ספק ששאלת השבת היא שאלה שתיחתך מחוץ לחדרים האלה, וכמו שהמצב המשפטי היום, של איסור מוחלט, אינו משקף את המציאות, כך כל חקיקה תיבחן בסופו של דבר במבחן החברתי".

גם בנוגע להצעה העקרונית של איילת שקד לערוך עדכונים באמנה הגיב הרב מדן באופן מסויג. "כוחה של האמנה הוא בהסכמה הציבורית הרחבה שבה מכל קצות הקשת", אמר, "שינויים עלולים להביא סגנון אחר אם היא תעודכן על ידי הממשלה שמייצגת צד אחד ופחות את השני.

איני יודע מה איילת שקד מעוניינת לעדכן, ועקרונית ניתן לערוך שינויים, אך אני לא חושב שבאמת אפשר. כל אחד מאתנו מתח מנקודת מבטו את החבל ממש עד הקצה, או קרוב לכך, ולכן אני מעריך שאפשר לבצע עדכונים ושינויים קטנים בלבד. אני לא רואה מקומות לתזוזה. אני לא מעריך שצריך ואפשר לעשות עדכונים. הבעיה באמנה אינה שינויים כאלה ואחרים, אלא שאיני רואה את קצות הקשת מסכימים לה. כוחה של האמנה הוא מהשותפות של כולם".

המציאות זזה

מי שמובילה בשנים האחרונות את קידום אמנת גביון־מדן היא תנועת נאמני תורה ועבודה, וגם היא, כמו תומכי האמנה האחרים, מבקשת לערוך בה שינויים ועדכונים. התנועה יצרה מסמך, ובו טבלה שמציגה כמה וכמה הצעות מן האמנה המקורית, ומולן הצעות העדכון של נאמני תורה ועבודה. תני פרנק, ראש תחום דת ומדינה בתנועה ומי שמוביל את מאמצייה בתחום, מספר: "במשך שנים ניסיתי בעצמי לקדם את האמנה כפי שהיא, והדבר לא ממש הצליח. במאבק על חוק המרכולים יצאו לרחובות הרבה מאוד חילונים בגלל סגירה של מכולת. הבנתי שיש בעיה לא רק עם הצד הדתי או החרדי ביחס להסכמות על האמנה,

אלא גם מהצד החילוני.

"הבנתי שכמעט אין סיכוי להגיע להסדר שמציעה האמנה בנוגע לסגירת מרכזי המסחר בשבת, כאשר נכון לשנת 2017 יש במדינה כבר למעלה משבעים מרכזי מסחר גדולים שפתוחים בשבת. אם מסתכלים על האמנה, אז המסחר כבר פתוח, בתחום התרבות כמעט הכול פתוח, המציאות רצה כבר קדימה. חוק המרכולים הוכיח לנו שיש צורך בבחינה מחודשת של נושא השבת באמנה. היא נכתבה בנקודת זמן מסוימת, ויש תחומים שבהם היא פחות רלוונטית".

פרנק מציג כדוגמה את נושא הכותל. "באמנה מציעים שהרחבה הקרובה לכותל עצמו תהיה אורתודוקסית, והרחבה החיצונית תהיה פתוחה לפעילות שאר הזרמים", הוא מסביר, "זה פתרון סביר לשעתו, אך גם שם המציאות רצה קדימה. כיום כבר יש את רחבת ישראל, וכל נושא מתווה הכותל עורר תרעומת רבה הרבה יותר מבעבר. אנחנו במקום אחר. הרי הרחבה מאחור ממילא מיועדת לטקסי צה"ל, וממילא לכל זרם. זרמים אחרים לא רצו את ההצעה הזו, כי היא משאירה את המצב הקיים כמו שהוא".

לדיפך, עזרת ישראל היא יישום של האמנה. האמנה מציעה רחבה פלורליסטית מאחור, ובמקום זאת קמה

נושא	תת נושא	אמנת גביון־מדן	הצעת נאמני תורה ועבודה
שבת	פתיחת וסגירת עסקים בשבת	המסחר בשבת ייסגר, עסקי תרבות ופנאי יהיו פתוחים לרבות מסעדות ובתי קפה. מרכולים ייפתחו במתכונת תורנות. הדבר יינתן בסמכות הרשויות המקומיות.	המסחר בשבת יצומצם, עסקי תרבות ופנאי יהיו פתוחים לרבות מסעדות ובתי קפה. מרכולים ייפתחו במתכונת תורנות. הדבר יינתן בסמכות הרשויות המקומיות.
	תחבורה ציבורית בשבת	תחבורה ציבורית במתכונת מוגבלת וברכבים קטנים.	תחבורה ציבורית במתכונת מוגבלת וברכבים קטנים.
	עבודה בשבת	אין התייחסות.	כל עובד יהיה זכאי למנוחה לפחות שבת אחת בחודש. ההעסקה תבוצע באופן מוגבל ובמתכונת של תורנות במידת האפשר.
נישואין וגירושין	נישואין	רישום לנישואין ליהודים יהיה בכל דרך שיבחרו לרבות נישואין אזרחיים.	כל אזרח יהודי יוכל להירשם לנישואין בבית דין עצמאי שבו הוא מעוניין, לרבות אפשרות של רישום אזרחי המדינה גם למנועי חיתון.
	גירושין	כל אזרח יהודי יצטרך לעבור דרך בתי הדין הרבניים למתן גט.	כל אזרח יהודי יוכל להתיר את נישואיו בבית דין עצמאי שבו הוא נרשם לנישואין או במרשם האזרחי המיועד גם למנועי חיתון.
שירותי הדת / הרבנות	מבנה שירותי הדת	רשות לשירותי דת תספק את השירותים בהתייעצות עם הרבנות הראשית והמקומית.	המועצות הדתיות יוכפפו לרשויות המקומיות. רבנים מקומיים יכהנו במסגרת הרשות המקומית תוך קציבת כהונתם לתקופה של 8-10 שנים.
	שקיפות	אין התייחסות.	כלל הנהלים והתקציבים של שירותי הדת לרבות תקציבי תרבות תורנית, יהיו מוגשים ושקופים לציבור בכל אמצעי אפשרי.
	כשרות	תוקם רשות לענייני כשרות שתנהל את ענייני הכשרות רק לפי ההלכה ובמקביל יינתן לגופים פרטיים לספק שירותי כשרות מחוץ למסגרת הממלכתית.	הרבנות הראשית תשמש כרגולטור שיתן רישיונות לתאגידים פרטיים שיספקו שירותי השגחה על הכשרות לעסקים תוך צמצום הרגולציה על גופי כשרות בחו"ל.
הכותל	הכותל	רחבת הכותל תשמש כבית כנסת אורתודוקסי. ברחבה החיצונית יתאפשרו טקסים יהודים מסוגים אחרים.	ניהול כלל רחבת הכותל יעבור למועצה ציבורית בראשות יו"ר הסוכנות שתייצג את כלל העם היהודי ואת ממשלת ישראל כך שיובטחו זכויותיהם של כלל המתפללים.
	גיור	יתאפשר גיור על ידי כלל הזרמים תוך ציון בית הדין המגיייר ברישום האוכלוסיין.	יתאפשר גיור על ידי רבנים מקומיים, תוך מתן אפשרות לבחור את בית הדין לגיור.
יהדות התפוצות	אין התייחסות.	ישולבו נציגי הסוכנות היהודית כמייצגים של העם היהודי לרבות יהדות התפוצות בגופים רלוונטיים – מועצה ציבורית שמהלל את המקומות הקדושים, ועדות למינוי דיינים ודייני גיור, האסיפה הבוחרת את הרבנים הראשיים ומועצת הרבנות הראשית.	

הימין תלויה בלשון המאזניים החרדית, והחרדים בתמורה רוצים אך ורק וטו על חוקי דת ומדינה, זה סוף הסיפור. לטובת סוגיות ימין אחרות, נתניהו מוכר לחרדים את נושא הדת והמדינה.

"נתניהו צודק ולא צודק. ברור שכשהחרדים הם לשון מאזניים, יש בעיה אמיתית להרכיב קואליציה ללא ויתורים בנושא הדת והמדינה. אלא שאם הנושא הזה היה מעניין את נתניהו, אני בטוח שבחוכמתו הוא לפחות היה ממתן את דרישות החרדים, או מקדם פתרונות קלים יחסית שיש באמנה. הוא לא עושה את זה. נראה שיותר מדי קל לו למכור לחרדים את הנושא הזה ולומר: 'אין לי ברירה'. המצב שבו למעשה אין מפלגה שמציבה קונטרס לחרדים, ואומרת לנתניהו שכניסתה לקואליציה תלויה בקידום נושא מסוים בתחום הדת והמדינה, הוא מצב בעייתי".

אך המציאות מלמדת שגם כאשר הסיעות החרדיות נמצאות באופוזיציה, קשה לחולל שינויים מפליגים. "ב-2013 הייתה קואליציה בלי חרדים ובלי סמוטריץ", אומר ח"כ שטרן, "אבל הבית החרדי"לי לא נתן לשום הצעת חוק לעבור. הם מילאו את התפקיד של החרדים בקואליציה, והסמו כל שינוי אפשרי – בבחירות לרבנות, בגיור. חוץ מפתחת אזורי הרישום לנישואין, שום דבר לא זו".

כשאני שואל את שטרן האם הוא אופטימי לגבי הקדנציה הבאה, הוא צוחק ואומר: "כאן השיחה גולשת לתחום ההומור". לדבריו, "אנחנו רגילים להגיד 'דת ומדינה', אבל אנחנו צריכים לעבור למונחים של 'יהדות ומדינה' והלכה ומדינה. צריך לחבר את הקשר בין יהדות ומדינה, ולהתנגד להלכה ומדינה. כשאנחנו מחברים את ההלכה למדינה, אנחנו מרחיקים את היהדות מהמדינה. ובינתיים, המציאות לא מחכה לנו. במקום שנתמודד עם המציאות ונעדין את מה שצריך לעדכן, אנחנו או מתעלמים או מחמירים את המצב. הבשורה האחת היא שצריך לעשות את כל מה שאפשר מחוץ לרבנות ולממסד. להקים גופים שיעבדו לפי ההלכה, אבל יהיו מנותקים מהרבנות ומהממסד הדתי".

לעומת שטרן, תני פרנק סבור כי יש מקום לאופטימיות. "החרדים הרבה יותר פרגמטיים מהאופן שבו הם מציגים את עצמם והאופן שבו אנחנו תופסים אותם", הוא אומר, "עם כל הכבוד למחאות השבת, שים לב שהשבת נמצאת במקום השני בסדר העדיפויות שלהם. הרבה יותר חשובות לחרדים סוגיות כמו גיוס ותקציבי ישיבות. הם כבר התפשרו בנוגע לשבת במרחב הציבורי. המחאות הרציניות שלהם תמיד היו על נושאים פנים חרדיים, כמו השוויבנטל. ליצמן התפטר אחרי סיפור הרכבת בשבת, אבל חזר להיות סגן שר, כי הוא הבין שהגיוס והישיבות חשובים הרבה יותר מן השבת. הנושא גמיש יותר משאנחנו חושבים, והציונות הדתית צריכה לקחת אחריות. לא להסכים לדיללים שמתנגדים לרבני צהר בוועדה למינוי דיינים, למשל. הציונות הדתית צריכה להיות הראשונה שנלחמת על נושא דת ומדינה, ועומדת מול החרדים כלשון מאזניים".

ח"כ אלעזר שטרן: "קשה יותר ליישם את האמנה היום, כמו בכל דבר ביחסי דת ומדינה שאנחנו לא מטפלים בו בזמן, והוא רק צובר מכשולים. זו הטרגדיה של הציונות הדתית, שאנחנו לא מחליטים, בגלל חוסר אומץ לב הלכתי, מנהיגותי ופוליטי. רבנים היו צריכים לאמץ ראשונים את אמנת גביון-מדן"

זו הנחת מוצא שאני לא בטוח עד כמה היא יכולה לעבוד טוב, ולמען האמת היא גם לא ממש עברה, כי האמנה מעולם לא יושמה. התפיסה שלנו מדרבת על רצף של זהויות דתיות. יש רצף רחב יותר מאשר חילוני או דתי, והחלוקה הדיכוטומית לא מייצגת את מבנה הציבור כיום. על 80 אחוזים מהנושאים אפשר להגיע להסכמה, ואת 20 האחוזים האחרים אפשר לשים בצד ולפתור במועד אחר. על הכרה בזרמים אחרים לא נגיע להסכמה עם החרדים, לכן כדאי לנטרל את המוקש הזה בנפרד, לא לקחת את כל הסוגיות כמקשה אחת, כפי שעשתה האמנה, אלא לעבוד רק על 80 האחוזים. 20 האחוזים שבמחלוקת יפילו הכול, כפי שהם הפילו עד היום".

הרב מדין אמר שהוא לא רואה הרבה אופציות לשינויים, כי מובילא הוא מתח את החבל עד הקצה.

"אני מבין את מי שאומר 'אני הגעתי לפשרות מרחיקות לכת' ואני מבין את מי שלא יכול למתוח את החבל עוד מילימטר, אבל אתה לא חייב ללכת עוד מילימטר, אלא להשקיע במקום אחר. אנחנו מציעים להוציא מהדיון את הסוגיות שהרב מדין הלך בהן רחוק מדי – לא נגיע בהן להסכמה, אבל לפחות נגיע להסכמה בסוגיות שעד היום לא הגיעו אליהן".

לא רק סיסמה

אם נחזור לפוליטיקה, לבחירות: התחושה שלי היא שהאמנה הפכה להיות סיסמה שמכריזים עליה כדי לא להביע עמדה בסוגיה ספציפית.

"זה החשש הגדול שלי, שהאמנה תהיה הקלישאה הפוליטית החדשה. כשאתה לא רוצה לומר כלום אתה אומר 'סטטוס-קו', ואני חושש שהגענו למצב שבו האמנה הפכה להיות הקלישאה שאפשר לומר כדי בעצם לא לומר שום דבר. כאשר הימין החדש קמו, הם הכריזו שיתמכו באמנת גביון-מדן. אבל כשהם נשאלו בנוגע לסוגיות ספציפיות בדת ומדינה, ואפילו כאלה שהאמנה מציעה להן פתרון, הם סרבו לפרט. אני מקווה שהאמנה אינה רק סיסמה מבחנתם".

בסופו של דבר, האמנה נתקעה לא בגלל בעיות מהותיות אלא בגלל סדר הבחירות הפוליטי. כאשר ממשלת

רחבה בצד ימין.

"ואתה רואה עד כמה הפתרון הזה לא מקובל על יהדות התפוצות. מאז משבר הכותל, אי אפשר להעביר את ההצעה של האמנה בנושא הזה. זה נכון גם בגיור: האמנה מציעה הכרה במעמד של לא-אורתודוקסים, וזה לא סביר היום מהצד השמרני. ברור שיש עדכונים וצורך בחשיבה מחדשת. בנושא להט"בים, למשל, גביון ומדין לא מאפשרים נישואים, אבל ברור היום שלנושא הזה אין אותו משקל ציבורי כפי שהיה לו לפני כמעט עשרים שנה בתקופה שבו נכתבה האמנה. הציבור לא יקבל את האמנה בסעיף הזה. המציאות התקדמה מהר".

דווקא בגלל זה טען העיתונאי עמואל שילה נגד ההצעה. מכיוון שהמציאות הופכת פלורליסטית יותר ויותר, הרי שכל ויתור אורתודוקסי עשוי יעמוד שוב לדיון בעתיד, והמציאות תכפה ויתור נוסף. לא יהיה מי שיאכזר את האמנה. לכן, לדעתו, עדיף לחזור לסטטוס-קו. "ומדוע המציאות השתנתה לכיוון הפלורליסטי? כי יש ואקום, ולכן הציבור מצביע ברגליים. השטח קובע מציאות במקום חקיקה או הסדר קבע. יש מגמה אוניברסלית של פתיחת עסקים ביום השבתון, כלומר יום ראשון. שם יש כל מיני הגבלות ביום הזה, והוא אינו כמו כל יום רגיל. כאן זה לא קורה – פשוט פתחו בלי הגבלות, נוצרה מדיניות של אי-אכיפה. ומה יצא? גם הרבה מאוד עסקים פתוחים בשבת, וגם העובדים נפגעים. זה קרה בגלל מי שלא הסכים לכל פשרה בנושא. אותם אנשים שלא רצו לתת פתח קטן, אפשרו בכך את הפרצה הגדולה בגדר. העדר פשרה משאיר את הצדק אצלך, אבל את המציאות בידיים של אחרים".

ח"כ אלעזר שטרן (כחול-לבן) סבור שהעובדה שהאמנה לא אומצה על ידי רבני הציונות הדתית כשנכתבה הובילה להתמהמהות, ולשינוי של המציאות. "קשה יותר ליישם את האמנה היום, כמו בכל דבר ביחסי דת ומדינה שאנחנו לא מטפלים בו בזמן והוא רק צובר מכשולים", הוא אומר, "באמנה, למשל, כתוב שאין מסחר בשבת, ובאותה תקופה עוד לא היו מרכזי הקניות הגדולים. הרבה יותר מורכב עכשיו, ב-2019, לסגור את כל מרכזי הקניות האלה. אני באופן אישי עדיין חושב שצריך לסגור אותם, והייתי מוסיף שלעובד אסור יהיה לעבוד יותר משתיים או שלוש שבתות בחודש, כדי שלא יהיו 'עבדים של שבתות'. אבל זה מורכב יותר היום".

"הדבר נכון גם בנושא הגיור", ממשיך שטרן, "אותם אנשים שפעם רצו להתגייר רואים היום את השכנים ואת בני הרודים שלהם שמסדרים יפה מאוד גם בלי להתגייר, ואומרים: בשביל מה צריך את זה? זו הטרגדיה של הציונות הדתית: בגלל חוסר אומץ לב הלכתי, מנהיגותי ופוליטי, אנחנו לא מחליטים. רבנים היו צריכים להיות הראשונים שמאמצים את אמנת גביון-מדן".

ההצעה של נאמני תורה ועבודה מחדשת לא רק בנוגע לסוגיות ספציפיות, אלא שואפת לשנות את הנחת המוצא של האמנה ואת גישתם של גביון ומדין. "זו אמנה דיכוטומית", אומר פרנק, "יש צד חילוני ויש צד דתי, והם נפגשים באמצע.

יאיר שלג

מאשה פרידמן-כהן נולדה ב־1987 במוסקבה, לאב יהודי ולאם שאינה יהודייה. בגיל ארבע עלתה לארץ עם הוריה, והמשפחה הצטרפה לקיבוץ אור הנר שבדרום. לדבריה, גם ברוסיה וגם בארץ חיה חיים יהודיים לגמרי: "אח של אבא שלי בכלל חרדי, וסבתא שלי ברהה בתקופת השואה לסיביר, כדי שלא יפגעו בה". רק כשהייתה בת 12 הכינה לרגל שנת הבת-מצווה שלה עבודת שורשים, ודווקא ברגע המרגש הזה היא הבינה לראשונה שלפי ההלכה, וממילא גם לפי הגדרת החוק הישראלי, היא אינה נחשבת כיהודייה.

"בשלב מסוים התחיל להפריע לאמא שלי שלא מתייחסים אליה כמו כולם, והיא החליטה לעבור גיור רפורמי", היא מספרת, "אחי ואני עברנו יחד איתה את הגיור, בקהילת 'בית דניאל' בתל אביב, כשהייתי בת 15". לפני הצבא למדה מאשה במכינה הקדם-צבאית נחשון, מכינה מעורבת שבה, כפי שהיא מעידה, "לראשונה בחיי הייתה לי זיקה יומיומית לאנשים דתיים, והבנתי יותר את המשמעות של העובדה שהרבנות לא מכירה ביהדות שלי, גם אחרי הגיור הרפורמי. הבנתי שיהיו לכך השלכות גם על הילדים שלי, ושבעצם אני אעביר להם את הקשיים שלי".

רגע מבין

אילו קשיים חוותה? איך בכלל ידעה הסביבה שהיא אינה יהודייה? "אני אדם מאוד דעתן ופתוח, כך שלא הסתרתי את העובדה הזו מהחברים שלי, למרות שהיו לי ידע יהודי והיכרות פרקטית עם היהדות יותר מאשר לרובם. במסלול הישראלי הרגיל גם יש המון מצבים שבהם אתה נתקל בשאלות וזהות. למשל, לפני המסע לפולין שואלים אפילו בבית ספר חילוני שאלות כמו: 'האם היית מוכן להתחתן עם בן זוג לא יהודי'. בשביל מישהי כמוני, זה בוודאי רגע מבין".

כבר בתקופת המכינה החליטה מאשה לעבור גיור נוסף, אורתודוקסי. לקראת סוף שירותה הצבאי יצאה לקורס 'נתיב', קורס לימודי היהדות המהווה הכנה לגיור, ואכן סיימה אותו כגיורת אורתודוקסית: "הבעיה העיקרית שלי בקורס לא הייתה חומר הלימוד, אלא עצם הקושי הנפשי להתגיייר בפעם השנייה, כשבעצם כל חי תפסתי את עצמי כיהודייה".

אבל בכך לא תמה מסכת ייסוריה. מאשה החלה לימודים בטכניון, ושם פגשה את אוהד כהן. "ידענו שיש בעיה של נישואי כהן עם גיורת", היא מספרת, "אבל היינו בטוחים שבימינו, בטח נוכל למצוא רב שימצא דרך להתגבר על הבעיה. למשפחה של אוהד, שהיא משפחה מסורתית, היה מאוד חשוב שנתחתן במסגרת הרבנות ובמסגרת ההלכה. כיתתנו את רגלינו לעשרות רבנים, כולל רבני צהר, ואפילו רבנים בכירים, אבל אף אחד לא הציע לנו פתרון ממשי".

"הפתרון העיקרי שהציעו לנו היה להטיל באוהד מום קטן שיפסול אותו מכהונה, ואז לא תהיה בעיה. אבל אוהד דווקא מאוד אוהב את מעמד הכהונה שלו ואת ברכת הכהנים. גם השאלות ששאלו אותנו לצורך התהליך הזה היו כל כך פולשניות, שהחלטנו שזה כבר עובר את הגבול, וגם לצורך שלנו לרצות את המשפחה יש גבול. היינו חודש לפני החתונה, ההזמנות כבר נשלחו, ולנו עוד לא היה מי שיחתן אותנו. קיבלנו גם החלטה עקרונית שאנחנו לא מוכנים להתחתן בחו"ל, למרות שאם היינו עושים את זה המדינה הייתה חייבת להכיר בנו כנשואים. פניתי לחבריי הדתיים בבקשת עזרה, ומי שנחלץ לעזרתי היה אסף פרי, שהיה מדריך שלי במכינת נחשון ובאותו זמן כבר עמד בעצמו בראש מכינת אדרת. הוא ניסה בהתחלה לעזור לנו למצוא רב, וכשלא הצליח, הציע שיחתן אותנו בעצמו, כרת אבל לא כדון".

"עברנו טקס חופה מאוד מרגש, והרגשנו ש'מעז יצא מתוק'. זה היה טקס אישי ורגיש, שערך אותנו אדם שמכיר אותנו תקופה ארוכה, מה שעשה את זה עוד יותר יפה. אבל עד היום אנחנו לא מוכרים כנשואים, אלא כידועים

חופה רושמת

מאות אלפי זוגות ישראלים אינם יכולים להיכנס בשערי הרבנות, ורובם גם לא יצליחו להירשם לנישואין בארץ. אל מול האופציות של חתונה בקפריסין וחיים כידועים בציבור, הצעה של נאמני תורה ועבודה - לקיים רישום נפרד, אזרחי, לזוגות שאינם יכולים להינשא ברבנות - זוכה לתמיכה ראשונית מצד רבנים בציונות הדתית

אפשרות חדשה לרישום. טקס החופה. למצולמים אין קשר לכתבה צילום: מרים צחי

הפסח לא יוכל להתראיין, אך הפנה אותי לדברים שכתב לתנועה: "יש צורך למצוא פתרון לפסולי החיתון, כי מצב בו אדם נזקק לפתרונות עוקפים על מנת שיכירו בזוגיות שלו הוא בלתי נסבל מבחינה דמוקרטית, כיוון שהוא פוגע בערך החירות לכחור את אופי החיים והזוגיות, ופוגע גם ביהדות, כי זו פגיעה באדם, וזו פגיעה גם בהסתכלות של אותם זוגות ומשפחותיהם על היהדות ועל הרבנות".

לרב דוד יש וריאציה משלו על ההצעה של נאמני תורה ועבודה: הוא מציע למסד בחוק ועדה בראשות רב ושוטט, שתהיה מוסמכת להכיר בכל סוגי הנישואין, וגם תרשום באופן מסודר את סיבת הבחירה בנישואין שאינם הלכתיים, כך שצאצאי אותם זוגות יוכלו בעתיד להינשא גם לצאצאי זוגות שנישאו לפי ההלכה. הוא גם מציע לכנות את המיזם 'שותפות זוגית': "אני מתנגד לקרוא לכך 'נישואין', שהוא מושג דתי, ונראה כי גם לא 'ברית', כי ברית היא עמוקה יותר משותפות שאפשר בקלות להפר אותה".

הרב השני שנתן את הסכמתו למיזם של נאמני תורה עבודה הוא הרב אהרן כץ, מ"מ רבה הראשי של רמת גן, המשמש גם כרושם הנישואין הראשי בעיר, ולשעבר רשם הנישואין הראשי של תל-אביב. הרב כץ לא היה מוכן להתראיין לכתבה זו, אך הוא התראיין לסרטון של נאמני תורה ועבודה, שם אמר: "הצורך של הזוגות הללו להיות רשומים בצורה מסודרת, מלאה ומוכרת על ידי המדינה לצורך נישואין הוא צורך חיוני ביותר. לפי ניסיוני, אין שום ברירה אלא להקים מערכת רישום נישואין רחבה יותר. רשם הנישואים הכללי ירושם גם זוגות אחרים, ויציע להם גם דרך אחרת, מוכרת על ידי המדינה, שתיתן להם את כל הזכויות שמעניקה המדינה, גם להם וגם לילדיהם. זו הזכות המלאה של כל אזרח במדינה

הרב שמואל דוד: "יש צורך למצוא פתרון לפסולי החיתון, כי מצב בו אדם נזקק לפתרונות עוקפים על מנת שיכירו בזוגיות שלו הוא בלתי נסבל מבחינה דמוקרטית. זו פגיעה באדם, וזו פגיעה גם בהסתכלות של אותם זוגות ומשפחותיהם על היהדות ועל הרבנות"

דמוקרטית להקים משפחה מסודרת ובעלת זכויות שוות". לוביץ כמוכן יודע היטב שגם תמיכת שני הרבנים הללו עוד לא מספיקה כדי לשכנע את המערכת הרבנית והפוליטית לאמץ את היוזמה. לכן הוא מבקש גם להזהיר: "אמנת גביון-מדין הציעה פשרה סבירה בעניין השבת כבר לפני הרבה שנים: לסגור בשבת את כל המסחר, וב'תמורה' לפתוח את כל מוסדות התרבות והבידור. הציבור הדתי לא היה מוכן לחתום על 'זיתור' כזה, והתוצאה היא שהמצב החמיר מאוד; גם מוסדות תרבות וגם בתי מסחר נפתחו בהמוניהם, והיום כבר יהיה מאוד קשה להחזיר את הגלגל לאחור.

"אנחנו חוששים שזה מה שעלול לקרות גם בתחום הנישואין והגירושין. אם המערכת הדתית לא תסכים לשום פשרה, הציבור כבר יצביע ברגליים והמציאות בשטח תהיה הרבה יותר הרסנית ומסוכנת. להערכתנו, רוב הרבנים מבינים את זה, אבל הם כל הזמן חוששים מכך שרבנים אחרים יוקיעו אותם. או כנראה שהציבור הוא שצריך למשוך את הרבנים קדימה, ואת זה אנחנו מנסים לעשות עכשיו".

עו"ד אלעד לוביץ (בתמונה): "אם המערכת הדתית לא תסכים לשום פשרה, הציבור כבר יצביע ברגליים והמציאות בשטח תהיה הרבה יותר הרסנית ומסוכנת. רוב הרבנים חוששים מכך שרבנים אחרים יוקיעו אותם, וכנראה שהציבור הוא שצריך למשוך את הרבנים קדימה"

מבלי שעברו ברבנות. יש מבין רבני הצינונות הדתית מי שהביעו תמיכה ברעיון ברית הזוגיות לכלל הזוגות שאינם מעוניינים להתחתן ברבנות, וההצעה אף כלולה באמנת גביון-מדין שפורסמה ב-2003. אבל במציאות הפוליטית של מדינת ישראל, כאשר המפלגות החרדיות והחרד"ליות הן שנותנות את הטון בכל נושאי דת ומדינה, אין להצעה כזו סיכוי. לפיכך גיבשה נאמני תורה ועבודה הצעה מינימליסטית יותר, המתייחסת אך ורק לזוגות שאינם יכולים להתחתן ברבנות.

עו"ד אלעד לוביץ, מנהל המחלקה המשפטית של נאמני תורה ועבודה, אומר: "לפני שרצים להציע פתרון לאלו שלא רוצים להתחתן ברבנות, פתרון שאין לו, לרעתנו, היתכנות פוליטית, צריך להציע פתרון לאלו שלא יכולים להתחתן ברבנות. ברור לגמרי שזה מאוד בעייתי שמדינה דמוקרטית לא תיתן לחלק מאזרחיה שום אפשרות להתחתן בתוכה, ותאלץ אותם לנסוע לחו"ל כדי למסד את הזוגיות שלהם. אבל הטענה שלנו היא לא רק מהצד הדמוקרטי, אלא גם מהצד הדתי. אם הרבנים עצמם יוכלו לומר בכנות לאנשים שאין להם פתרון הלכתי בשבילם, אבל הם יכולים להציע להם פתרון אזרחי חלופי, זה בראש ובראשונה ימנע מכבש לחצים על רושמי הנישואין לעקם את ההלכה כדי לאפשר למקסימום אנשים להתחתן.

"זה גם ימנע את בעיית 'הידועים בציבור'. אנשים לא יודעים שבשנים האחרונות יש גם ירידה גבוהה בהיקף הנישואין האזרחיים בחו"ל, כי אנשים הבינו שכדי למסד את הזוגיות שלהם הם לא צריכים להתחתן בכלל, אלא פשוט להיות יחד ולהיחשב 'ידועים בציבור', וההגדרה הזו כבר מקנה להם כמעט את כל הזכויות של זוג נשוי", אומר לוביץ. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, כבר ב-2016 היו בישראל כ-78 אלף זוגות כאלה, שהיוו 6% מכלל הזוגות במדינה.

לוביץ: "כשזוג מבקש להיחשב 'ידועים בציבור', אף אחד לא דורש אישור על כך שהם פנויים, וכך יכולה אישה לצאת מקשר נישואין ללא גט ולקבל הכרה בזוגיות החדשה שלה, כשהיא למעשה 'אשת איש'. ילדיה מהקשר החדש ייחשבו ממזרים. אם תהיה למנועי חיתון מערכת חלופית של זוגיות המוכרת על ידי המדינה, תהיה עליה בקרה בסיסית שתדרוש מבני הזוג להיות פנויים. בהתאם לכך, תהיה הצדקה לדרוש מהמדינה שלא להכיר בזוגיות של 'ידועים בציבור'".

שותפות זוגית

למעשה, אומר לוביץ, החוק הישראלי קיבל כבר ב-2010 את רעיון ברית הזוגיות, אבל צמצם אותה רק לזוגות שבהם שני בני הזוג אינם יהודים. בפועל, האפשרות איננה מוכרת בציבור הרחב, ורק זוגות בודדים עושים בה שימוש מדי שנה. כעת מבקשים בנאמני תורה ועבודה להרחיב את הגדרת החוק גם לכל מי שאינם יכולים להתחתן ברבנות. בנוסף ביקשה התנועה לגייס לרעיון ברית הזוגיות של פסולי חיתון גם רבני ערים, שהם חלק ממערכת הרבנות הראשית ורושמי הנישואין. לוביץ מספר שהוא ואנשי התנועה עברו בין הרבה רבנים כדי לקבל את תמיכתם ברעיון, אך רק שני רבני ערים הסכימו לתמוך בגלוי ביוזמה.

אחד מהם הוא הרב שמואל דוד, הרב הראשי הספרדי של עפולה. כשפניתי אליו השבוע, הוא התנצל שערב

אלעד לוביץ
צילום: עדי אנגל

בציבור. זה פוגע גם בנו וגם בשני הילדים שלנו, עברי ונעמי. כי אם אתה לא רשום בישראל כנשוי, גם מדינות אחרות לא יכירו בך, ואם אחד מאתנו ירצה לעבוד איזו תקופה בחו"ל, בן הזוג השני לא יקבל אשרה".

אינספור זוגות

הסיפור של אוהד ומאשה הוא כמוכן סיפור אחד מני רבים, אנשים שהיו רוצים מאוד להתחתן ברבנות אך הרבנות לא מוכנה לחתן אותם. בישראל יש אינספור זוגות כאלה. בראש וראשונה, מדובר בכ-400,000 עולים מברית המועצות לשעבר וצאצאיהם, שאינם מוכרים כיהודים לפי ההלכה. לפי הדו"ח השנתי האחרון של האגף לנישואין במשרד לשירותי דת, לאלה יש להוסיף עוד כ-100,000 איש שעלו לישראל בשנה הראשונה של גל העלייה הגדול מברית המועצות, שבה רישום דתם של העולים נעשה על פי עדותם העצמית וללא צורך במסמכים.

לפי הדו"ח הזה, ב-2018 נרשמו לנישואין בלשכות הרבנות השונות ברחבי הארץ 35,163 זוגות, שהם 70,326 בני אדם. מתוכם קרוב ל-4000 איש (כמעט 6%) נשלחו לתהליך בירור יהדות, מאחר ולא הייתה להם הוכחה כזו, ובסופו של דבר ל-122 מהם לא נמצאה שום הוכחת יהדות, ובקשתם להינשא סורבה. עוד 15 זוגות בממוצע מדי שנה נדחים משום שלפחות אחד מבני הזוג נמצא ברשימות השחורות של 'מעוכבי החיתון' (בעיקר ממזרים, כלומר מי שנולדו לאם שעוד הייתה נשואה באותו זמן לגבר אחר, שאינו האבא). עוד לפי תחשיבי לשכות הנישואין, כ-100 זוגות בממוצע מדי שנה נדחים לנישואין משום שמדובר בגבר כהן ובאישה גרושה, שנישואיהם אסורים לפי ההלכה. מקרה כמו של מאשה ואוהד, של כהן וגיוורת, גם הוא אסור בנישואין לפי ההלכה, אבל הוא הרבה יותר נדיר.

אם כן, בסך-הכול כ-240 זוגות מדי שנה נפסלים לחיתון על ידי הרבנות, לא כולל פסולי החיתון שמראש לא ניגשו בכלל להירשם ברבנות אלא נסעו לקפריסין או לאופציות אחרות של נישואין אזרחיים. המספרים האלה הם שהביאו את תנועת נאמני תורה ועבודה לנקוט יוזמה חדשה: יצירת אפשרות של 'ברית זוגיות', שבמסגרתה יופנו הזוגות למרשם אזרחי שכבר קיים במשרד המשפטים ומיועד למצב שבו שני בני הזוג חסרי הדת. בתנועה מציעים להרחיב את המרשם לכלל מנועי החיתון.

פתרון אזרחי חלופי

בשנים האחרונות גבר מאוד השיח, כולל בחברה הדתית, למציאת פתרונות לזוגות שלא יכולים, או לא רוצים, להתחתן ברבנות. רעיון ברית הזוגיות הוא הבולט

מאשה פרידמן כהן: "ידענו שיש בעיה של נישואי כהן עם גיוורת, אבל היינו בטוחים שבימינו, בטח נוכל למצוא רב שימצא דרך להתגבר על הבעיה. עד היום אנחנו לא מוכרים כנשואים, אלא כידועים בציבור. זה פוגע גם בנו וגם בשני הילדים שלנו"

ביותר ביניהם. מצד אחד, הוא יאפשר לזוגות למסד את הזוגיות שלהם באופן שימנע להם שוויון זכויות מלא לעומת הזוגות שנישאו ברבנות. מצד שני, הוא לא ייקרא 'נישואין', ובכך אולי ימנע את הצורך, לפחות לדעת חלק מפוסקי ההלכה (כדוגמת הרב הראשי לשעבר, הרב אליהו בקשידורון), לפרק את הקשר הזה בבתי הדין הרבניים, באופן שיאפשר לבני הזוג להינשא מחדש גם

דיון ציבורי תחילה

לפני שלושים שנה סלל בית המשפט העליון את דרכה כאישה הראשונה שכיהנה כחברה במועצה דתית, אך כיום סבורה לאה שקדיאל כי שינויים בנושאי דת ומדינה צריכים להבשיל בראש ובראשונה בדיון קהילתי, בבתי הספר, בתקשורת, באמנות ובחקיקה

שהוריי עמלו לחבר עומדות כאן זו לצד זו, אך בנפרד. מסמך זה מ1988 בישר את הפער ההולך וגדל בין הדתיים והחילונים בישראל. כבר אז היה מסובך לגשר בין הכוחות הסותרים הללו, אולם היה ניתן עדיין לחלץ הסכמה אדחוק לגבי פעולה ספציפית כלשהי. שר הדתות דאז, נואש ככל שהיה לרצות את השמרנים שבין בוחריו, ידע כי להחליטה של בית המשפט העליון חייבים לציית – והוא אכן ציית לה. אבל לאחרונה אנו עדים להתקפות מילוליות על בית המשפט העליון, הפגנות אלימות נגדו, וסירוב מצד נבחרי ציבור למלא אחר הכרעותיו. לו הייתי צריכה להגיש את עתירתי היום, קשה הרבה יותר היה לחבר קהלים שונים לתמיכה במאבק סינרגטי מעין זה, והכרעת בית המשפט לא הייתה בעלת משקל מוסרי ופוליטי של "המילה האחרונה", כפי שהיה לה אז.

זאת ועוד: כיום אנו חווים בחריפות יתר את משבר אובדן ההגמוניה של האליטות החילוניות הישנות. ניכרת בציבור ספקנות בסיסית כלפי הפוליטיקה של המפלגות, הן ברמה הלאומית הן ברמה המוניציפלית. במקום לפעול להפצת חזון המדינה היהודית הרמוקרטית באמצעות החינוך, רבים דוחפים להעניק לבית המשפט העליון מעמד חוקתי שיאפשר לו לתקן את המציאות תוך דילוג על שינוי חברתי עמוק. זהו ניסיון פרוקסלי לחזק את הדמוקרטיה תוך בריחה מהקשיים הבלתי נמנעים שלה, פעולה העלולה להרחיק עוד יותר את השגתו של קונצנזוס בריקיימא.

המאבק שלי לכהן בתפקיד שאליו נבחרתי אז כחוק אכן צריך היה להגיע לבית המשפט העליון, בשל הסתירה בין חוק המדינה לבין הדרך שבה הוא יושם בידי הרשויות הרלוונטיות – סתירה שבית המשפט נקרא לפתור. אולם רבים מהנושאים שמצייקים לנו, ובכלל זה אייחנות המתמשכת מן ההתקדמות האיטית של מעמד הנשים בחברה הישראלית, צריכים להבשיל תחילה בדיון ציבורי בקהילות, בבתי הספר ובאוניברסיטאות, באמנויות ובאקדמיה, בבתי הכנסת ובתקשורת, בעבודת שטח של יחידים ועמותות, בשינוי חקיקה של הכנסת. בית המשפט העליון של ישראל יכול להיות כלי אפקטיבי לשינוי חברתי רק אם עמדותיו מבטאות את הרגישויות של חלק גדול מן האזרחים.

יקירותי, הדרך לתוך המועצות הדתיות במקומות מגורייכם כבר פתוחה. צערו פנימה. נעזור לכן. ●

נכתב במקור באנגלית עבור הספר "המסורת הפוליטית היהודית"

לייצג אותי, וקבוצות שונות בחברה הישראלית תמכו במאבקי מסיבות שונות לגמרי זו מזו, החל מן הרצון להפריד בין דת למדינה ועד לשאיפה להציג אישה אורתודוקסית כגיבורה. את עיקר התמיכה קיבלתי מיחוקאל כהן ז"ל באמצעות התנועה שהקים ועמד בראשה, נאמני תורה ועבודה. כהן סיפק לי את המקורות ההלכתיים הרלוונטיים וגייס תמיכה במאבק שלי בתוך הציבור הדתי. בית המשפט העליון שמח לקבוע עמדה בסוגיה, ומאז, הכרעה זו נכללת בספרי לימוד תיכוניים לקראת מבחן הבגרות באזרחות, ובקורסים בפקולטות למשפטים (שקדיאל נגד משרד הדתות ואחרים בג"צ מס' 153/87).

מעל הכול, התוכנית שלי הצליחה מפני שתושבי עירי, ירוחם, היו מוכנים להשתתף במאבק ותמכו בי במשך שנתיים ותשעה חודשים, למרות הלחץ המתמשך שהפעילו עליהם משרדי הפנים והדתות כדי שיוותרו עליי. הם ידעו שאני יכולה למלא היטב את התפקיד במועצה הדתית המקומית, והתנגדו למדיניות המתנשאת של ירושלים, אשר ממילא קיפחה אותם במשך שנים. לבסוף כיהנתי במועצה במשך קרנציה מלאה של חמש שנים, שכללו שיתוף פעולה פורה מצד כולם, וסללתי דרך עבור נשים אחרות לכהן במועצות דתיות במקומות אחרים. לאחרונה אף נקבע שריון של כשליש נשים בכל מועצה דתית נרחבת החל מהבחירות לרשויות המקומיות, וכינון הממשלה החדשה יזמן לעוד נשים דתיות אפשרות לעלות על הדרך הסלולה הזאת.

אולם לסיפור יש ממד נוסף. מאז שבית המשפט העליון פרסם את הכרעתו בתיק, מציק לי הפער בטקסט בין דברי שני הכותבים, מנחם אלון ואהרן ברק, למרות ששניהם תמכו בי. אחרי הדיון ההכרחי בסוגיות של חוק ובירוקרטיה, הוסיף השופט אלון דיון ארוך הרומה לתשובה הלכתית, שמוכיחה כי יהודים דתיים אינם צריכים להתנגד להכללת נשים במועצות דתיות. לעומתו, ניסח ברק כתב הגנה חרימשמעי על זכויות אזרח ועל שוויון בפני החוק. שתי ההכרעות האלו לטובתי משלימות זו את זו, אולם הן מייצגות שתי פילוסופיות שונות – יהודית ומערבית – במערכת חוקית אחת. שתי הציוויליזציות

לערער על המונופול הגברי. המועצה הדתית ירושלים צילום: אורן בן חקון

צילום: באדיבות המצלמת

לאה שקדיאל

ולדתי לתוך המהפכה הצינונית כ"מרד קדוש": הוריי עזבו את פולין כחלוצים דתיים כדי להצטרף לבניין האומה בארץ ישראל. הסינתיזה ההכרחית שבין מסורת ומודרניות כללה שינויים בתפקוד הנשים בחברה; מבני דורי – גברים ונשים כאחד – מצופה היה כי נרכוש השכלה אקדמית ונתפוס את מקומנו כבעלי מקצוע במדינה החדשה, וכך בכך נקיים אורח חיים אורתודוקסי-מודרני. כאשר עברתי לירוחם לפני ארבעים שנה והפכתי כאן לפעילה פוליטית, ראיתי זאת כהמשך מימוש החזון של הוריי. אין פלא אפוא כי מאבקים עבור נשים נוספו עד מהרה לסדר היום הפוליטי שלי.

חיי הם מדרש יישובי מתמשך, כלימוד יצירתי של מקורות עתיקים. שמרתי על שם נעוריי, בן זוגי ואני הקמנו בית שווינוני; שילבנו גידול ילדים עם עבודה למחיינו, פעילות פוליטית, לימוד תורה והוראתה. אנו מעורבים במהפכת לימוד תורה לנשים ועל ידי נשים, ובעקבותיה – צמיחת מנהיגות דתית נשית. התרחבות הידע התורני מאפשרת להפריד בזהירות בין ליבת ההלכה לבין המנהג הנפוץ שיכול וצריך להשתנות בחלוף הזמנים, ולפתוח מרחבים חדשים שיאפשרו לנשים לתרום לחברה. תנועה זו תוביל לשינויים גם בפסיקת ההלכה, אולם מדובר בתהליך ארוך ופתלתל.

כאישה הראשונה בהיסטוריה של ירוחם שנבחרה לכהן במועצת העיר, זיהיתי הזדמנות נוספת לעשייה. לאור ההסדר המיוחד בישראל בנוגע ליחסים בין דת למדינה, היבטים מרכזיים של חיינו ממושטרים בידי מועצות דתיות, גופים בירוקרטיים בעלי סמכות משפטית, המאוישים על ידי ציגי המפלגות. בזירה זו יכולתי לפעול בצורה יעילה להכללת הנשים, ובכך לערער את המונופול הגברי בתחומים אלו. מדובר בגופים מנהליים המשמשים ככספי משלמי המסים לצורך אספקת שירותי הדת המקומיים, ולכן הם נכללים בהכרעת רבני הצינונות הדתיות משנות העשרים של המאה הקודמת, המתירה לנשים להתמנות או להיבחר לתפקידים ציבוריים. לא היה צורך בפריצת דרך הלכתית נוספת; כל שנדרש הוא להפריך את מיתוס הקדושה של המועצות הדתיות, ולהתעקש על הכללתן בקבוצת הגופים שבהם כבר התבססה ההיתר לשילוב נשים, כגון הכנסת. התכנית הצליחה. האגודה לזכויות האזרח בישראל הסכימה

בית המשפט העליון של ישראל יכול להיות כלי אפקטיבי לשינוי חברתי רק אם עמדותיו מבטאות את הרגישויות של חלק גדול מן האזרחים

מקום ליד השולחן

משבר הכותל, פסילת רבנים לא-אורתודוקסים ושליטת גיורים: המשבר בין מדינת ישראל לבין יהדות העולם בשיאו. הוספת נציגים מקרב יהודי התפוצות לתהליכי קבלת ההחלטות בישראל תסייע לקרב מחדש בינינו לבין אחינו החיים מעבר לים

והשר לשעבר משה נסים כבר העלו הצעה מעניינת בהקשר הזה. פייגלין שרייזן ברשימת מפלגת "זהות" מקום לנציג יהדות התפוצות שנבחר בפריימריז פתוחים על ידי מצביעים מאותו קהל. נסים, במסגרת המלצותיו לתיקון מערך הגיור הממלכתי בישראל, הציע להכניס נציגים של יהדות התפוצות לוועדת המינוי של רייני בתי הדין לגיור.

בסופו של דבר, המשבר הוא משמעותי, אך הוא מושפע בין השאר מכך שאין ייצוג ליהדות התפוצות בגופים הממשלתיים הרלוונטיים לחיים. חשוב להבין: לרבנות הראשית ולגופים אחרים ישנה השפעה משמעותית על מעמד של יהודי התפוצות, בין השאר באמצעות ההכרה שלהם בגיורים, הוכחות יהדות וגיטין שנערכים בקהילות שונות ועל ידי רבנים שונים בחו"ל. נוסף על כך, המקומות הקדושים לעם היהודי מנוהלים גם על ידי פקידים שסרים למרותם של הרבנים הראשיים. על כן, כל יוזמה שמנסה לאחות את הקרע באמצעות פעולות שמנותקות מהגורם הבעייתי – הרבנות הראשית – היא בבחינת לעג לרש.

הכנסת הייצוג יכולה להיעשות בגופים בוחרים, בוועדות מינוי ובגופי ניהול של המקומות הקדושים. אם על ניהול רחבת הכותל הייתה אמונה מועצה ציבורית שמייצגת את כלל העם היהודי, במקום פקיד אחד שהוא גם רב חרדי, רוב הסיכויים שלא היינו מגיעים למצב החמור של הפיכת הכותל לזירת קרב. אם הייתה נציגות, ולו סמלית, ליהדות התפוצות בגופים הבוחרים את הרבנים הראשיים ומועצת הרבנות הראשית, יש בהחלט אפשרות שגם ברבנות הראשית היה קשב רב יותר לגוונים השונים של העם היהודי.

הביטוי המתאים למהלך הנדרש כעת הוא לתת "מקום ליד השולחן" (A seat at the table): לאפשר לנציגי יהדות התפוצות שותפות בקבלת החלטות. זהו צו השעה, והדרך לשנות את מגמת הניכור בינינו לבין אחינו בתפוצות. המשבר עם יהדות התפוצות לא הולך להיעלם, ויוזמות של "קירוב לבבות" לא יועילו בלי החלק של ה"סור מרע". הכנסת ייצוג ליהדות התפוצות היא דרך אחרת לפעול בנושא, ולשנות את המגמה של ההתרחקות של חלקים נכבדים בעם היהודי שאינו יושב בציון מממשלת ישראל וממדינת ישראל כולה. ●

נשות הכותל להתפלל כמנהגן, וגופים חרדיים פוצחים במאבק נגדן. רחבת הכותל הפכה מאתר שאמור להכיל את כלל גוני העם היהודי לאתר קרבות. מבית הכנסת הגדול בעולם הפך הכותל לזירת אגרוף, שבה כולנו מפסידים.

הקונפליקט הבלתי פוסק בין הצורך והרצון של חלקים נכבדים ביהדות התפוצות בהכרה מצד ממשלת ישראל אל מול השליטה החרדית על הזהות היהודית של המדינה, שמדירה את כל מי שהשקפתו שונה משלה, ככל הנראה לא ייפתר בממשלה ההולכת ונרקמת. את

אם על ניהול רחבת הכותל הייתה אמונה מועצה ציבורית שמייצגת את כלל העם היהודי, במקום פקיד אחד שהוא גם רב חרדי, רוב הסיכויים שלא היינו מגיעים למצב החמור של הפיכת הכותל לזירת קרב

מה שהממשלה לא מסוגלת או רוצה לעשות נאלץ בית המשפט לעשות. כך מוכרים כבר היום גיורים לא-אורתודוקסיים שמתבצעים בחו"ל לצורך רישום במרשם האוכלוסין. כך, רבות ורבנים רפורמים וקונסרבטיביים יכולים לכהן כרבני יישובים (אם כי בתקצוב משרד התרבות ולא המשרד לשירותי דת), וכך יזכו התנועות הלא-אורתודוקסיות לתקצוב של אירועיהן מתקציבי תרבות תורנית. במבחן התוצאה, העקשנות החרדית שלא לתת שום לגיטימציה ומקום לזרמים היא בבחינת ניצחון פירוס, שכן בית המשפט לא יכול לאפשר אפליה בוטה כל כך. אך הדרך הזו רק מלבה את מלחמת האחים. אני מציע לנסות שיח אחר. במקום להיאבק על הכרה או דררה בלבד, הבה ננסה לדבר על ייצוג. משה פייגלין

שמל המאבק.
עזרת ישראל
צילום: אביטל הירש

צילום: נאמני תורה ועבודה

תני פרנק

ראש תחום דת ומדינה בתנועת נאמני תורה ועבודה

קיץ האחרון פורסם מאמר ב'ניו יורק טיימס' תחת הכותרת: "ישראל, אנחנו לא כאלה" ("This Is Not Who We Are"). המאמר נכתב על רקע מעצרו של הרב דובי חיון, כיום סגן ראש העיר חיפה, רב קונסרבטיבי שעוכב לחקירה, לאור הנחיה של בית הדין הרבני בחיפה, בגין עריכת חופה ללא אישור הרבנות הראשית. כותב המאמר מתאר כיצד כמה אירועים, בהם הקפאת מתווה הכותל אך גם ההתנגדות לזכויות להט"ב והשמטת סעיף השוויון מחוק הלאום, נתפסים בעיני יהדות ארצות הברית.

כותב המאמר הוא לא פחות מאשר רון לאודר, נשיא הקונגרס הציוני העולמי. לאודר מזהיר מפני הניכור ההולך וגדל בקרב יהדות התפוצות כלפי ישראל, עם דגש על הדור הצעיר. טענתו מופנית כלפי ממשלת ישראל שפוגעת במאמצים לחזק את הזיקה של הדור הזה כלפי מדינת ישראל, זיקה שגם כך הולכת ומתערערת. אפשר להסכים עם הפעולות של ממשלת ישראל ואפשר לחלוק עליהן, אך אין ספק שבשנים האחרונות נוצר משבר חמור עם יהדות התפוצות. השיא היה סביב הקפאת מתווה הכותל, שהתרחשה באותו יום שבו קודם חוק גיור שנועד לבלום גיורים עצמאיים מחוץ לרבנות, ובשעה שחבר הנאמנים של הסוכנות היהודית מתכנס בירושלים. זו הייתה יריקה בפרצופם של אוהבי ישראל, חלקים משמעותיים בעם היהודי בתפוצות. אך גם לאחר השיא הזה, פרסום רשימות שחורות של רבנים מוכרים בחו"ל (בהם גם רבנים אורתודוקסים שנפסלו) הוסיף שמן למדורה.

אין צורך להכביר מילים על החשיבות של קיומנו כעם אחד ומאוחד, גם אם אורח החיים שלנו וההשקפה הדתית שלנו שונים. אי אפשר להתעלם מכך שרוב העם היהודי בתפוצות איננו אחוז בהשקפה דתית אורתודוקסית, וגם מכך שהרבנות הראשית בישראל לא מכירה גם ברבנים ובקהילות אורתודוקסיים שנמצאים בצד הליברלי של הסקאלה.

הכותל הפך לסמל המאבק. מדי ראש חודש מגיעות

שעת חינוך

הגדלת מוסדות חינוך קיימים במקום פתיחת בתי ספר חדשים, תחרות הוגנת, הדגשת הגיוון התרבותי ובלית ההפרדה המגדרית: אנשי חינוך משרטטים את האתגרים המרכזיים של החינוך הממלכתי-דתי, ואת הדרכים להתמודד איתם

אותה, ואין לך אופציה אחרת. במוסדות גדולים, עם 7-8 כיתות בשכבה, אתה יכול לשים משהו שכל תפקידו הוא להסתובב בין התלמידים החוקים וללמוד איתם עוד פרק בגמרא. זה נפלא. ברוב מוסדות החמ"ד המצב לא כך, ושר החינוך שימונה צריך לעשות שם סדר".

קטן מדי זה לא טוב

ד"ר רפנה עציון, חברת הנהלת נאמני תורה ועבודה, היא מרצה וחוקרת במחלקה לחינוך באוניברסיטת בר אילן. בהמשך לדבריו של שטח מוסיפה עציון שמצב מוסדות החינוך הדתיים גורם להפסד שעות, למעט שעות רוחב, למעט תמיכה במתקשים ולהסתגרות חברתית. "יש להגדיל את המוסדות", אומרת עציון, "למנוע מהם לסגן, לבלום את המונח 'תורני', שבחלקו הגדול אינו אלא שם קודר להדרה חברתית. צריך למנוע מצבים של 'פגשתי את המפקח של החמ"ד בשיחת מסדרון וקיבלתי שעות נוספות'. הפרקטיקה הזאת מעוררת מנהלים לרמות את המערכת".

בתי ספר תורניים מתהדרים לא פעם בהפרדה מגדרית, אך עציון טוענת שלהפרדה הזו יש מחיר גבוה. "ההפרדה המגדרית גורמת לכך שגודל הכיתות אינו מאוזן והן קטנות או גדולות מדי, ואז יש בעיה של מימון. בעקבות כך, משרד החינוך לא יכול לממן את שתי הכיתות – אם מדובר במספר קטן של תלמידים – אלא רק כיתה אחת. נניח שיש אישור לקצת פחות מארבעים תלמידים בכיתה. אם יש שמונים תלמידים, יפתחו שתי כיתות. אבל אם בבית ספר ממ"ד יש 50 בנות ו-30 בנים – יפתחו שלוש כיתות, כאשר התקצוב הוא לשתי כיתות בלבד. זה משהו שאסור לעשות. בית הספר יקים שלוש כיתות, למרות שאין תקצוב, וזאת בשם ההפרדה המגדרית".

"הציבור הדתי-לאומי", מוסיפה עציון, "ובמיוחד החרדי-לאומי, לא רוצה לוותר על ההפרדה המגדרית, רק שחלקו הגדול אינו מודע לכך שאין לכך תקציב, והילדים מפסידים שעות". מגיעים למצב שצריך לשנורר שעות כדי לממן קיום של כיתה נוספת, ואז העזרה למתקשים יכולה להיפגע.

תקציב. בכוונה הבאתי דוגמה למאבק בין שני מוסדות חרדיים-לאומיים, כדי להדגיש שאין כאן מאבק אידיאולוגי, אלא מאבק על אחריות ומדיניות ציבורית אחראית".

הייתי חושב שבשיש פחות כיתות, אפשר לתת יחס אישי קרוב יותר לכל תלמיד.

"אני חולק עליך. בסופו של דבר, התלמידים מקבלים פחות. תחשוב שבאולפנה גדולה יש מורה להיסטוריה במשרה מלאה, שתהיה שם כל היום. אבל ברגע שאין תקנים למשרה מלאה, אותה מורה צריכה לנסוע בין בתי ספר רבים באזור, ופחות משקיעים באותו מוסד. בבתי הספר הקטנים, המנהלים נמצאים כל היום בהישרדות. כמות הזמן שבה עוסקים בגיוס כספים ותלמידים בחינוך הדתי היא כה גבוהה, והיא באה על חשבון נושאים חינוכיים. המנהל הופך להיות איש לוגיסטיקה, שעוסק גם בעובדי ניקיון – זה לא אמור להיות ככה.

"לגבי היחס האישי, ככל שבית הספר גדול יותר, יש רכז שכבה שאחראי על היחס לכל אחד מהתלמידים. לעומת זאת, באולפנה כל כך קטנה, אם לא התחברת למחנכת – אכלת

תמי ביטון: "במערכת ההומוגנית

של הציונות הדתית יש מיון

סמוי, הדרה של אוכלוסיות

שלמות, שהן לרוב מסורתיות.

התלמידים נמצאים בקונפליקט

בין הבית שלהם לבין בית הספר,

וזוה לא קונפליקט שילדים

בגילם צריכים לעמוד בו"

מיכאל קטן

בנושא החינוך, יותר משאנחנו מדברים על מחלוקת בין חרד"לים לבין ליברלים, השאלה היא האם יש לנו מדיניות מסודרת ואחראית, או האם אנו מתנהלים כמו שכונה", אומר שמואל שטח, מנכ"ל תנועת נאמני תורה ועבודה. בתנועה חיברו נייר עמדה מקיף המציג שלל סוגיות הקשורות לחינוך הדתי. בין השאר, מבקשת התנועה מכל המוסדות הדתיים "לקבל את החפצים בחינוך דתי", כך ש"לא יונהגו ראינות קבלה, מבחני מיון, תקנונים מדירים וכדומה". עוד מציעים בנאמני תורה ועבודה התיעלות תקציבית, צמצום שכר הלימוד הגבוה ושמירה על תחרות הוגנת בין המוסדות.

מנהלים בהישרדות

שטח מציינ דוגמה להתנהלות בעייתית: "ביישוב חרדי-לאומי ביו"ש הייתה אולפנה אחת, שבה בין שלוש לארבע כיתות בשכבה, מה שמאפשר למוסד להציע כמה מגמות לתלמידות ולתת מענה לבעלות צרכים שונים. אפילו בשיעורי קודש הם יכולים להציע כמה מגמות או אפשרויות. מי שהוריו התעקשו יכול היה לשלוח את בנותיו מחוץ ליישוב אל מוסד אחר. אלא שאז לחצו גורמים המזוהים עם זרם חרד"לי אחר להקים אולפנה נוספת בשלוחה של אותו יישוב. למרות שמשרד החינוך התנגד לכך, הוקמה האולפנה החדשה, וכעת יהיו באזור שתי אולפנות קטנות שנלחמות האחת בשנייה על גיוס תלמידות.

"כמובן שהמוסדות ייקלעו גם לבעיות תקציביות. פתאום יש כיתה או שתיים בשכבה, ואז אי אפשר להציע הרבה אפשרויות לתלמידות. כדי לפתוח עוד כיתות, הקבצות או מגמות, צריך עוד כסף – אז ההורים נאלצים לשלם, מה שבאופן אוטומטי יסגן חלק מהמשפחות. מי מפסיד בסוף? בנות אותו יישוב, שיש להן שני בתי ספר דלים עם מעט

המוסד. הם מיעוט. מאידך, אם שלושה תלמידים מתנהגים כך במוסד קטן, זה משפיע הרבה יותר על שאר התלמידים ועל המוסד כולו. המניפה הדתית הולכת ומתרחבת בצידור הדתי, ולכן התפיסה של קבלת סוגים שונים של תלמידים תתכתב עם המציאות הזו. בית ספר גדול צריך ויכול לתת מענה לזה.

בתי הספר הממלכתיים מצליחים לתת מענה להסדרונות האלה שאת מוצאות בחמ"ד?

"חד משמעית כן, ובצורה טובה. בסופו של דבר, החינוך בנוי על אנשים. ברגע שאין ניהול והובלה של מוסד, לא תמיד קל. אבל בחמ"ד יש אנשים מצוינים, ואין סיבה שלא יהיו להם כלים טובים יותר. ובעיקר, לא לפחד ממוסד גדול. ראיתי את האפשרויות העומדות בפני מוסדות כאלה, בעיקר במגזר הממלכתי ובעולם, וזה דבר נפלא. במוסד גדול יכולה להיות יצירתיות אינסופית, עם מנהלים מהשורה הראשונה. אסור לפחד מלהיות גדולים. גם בירושלים יש בתי ספר גדולים שמצליחים לעשות עבודה. ציבור החמ"ד גדל, וזו הזדמנות להסתכל קדימה. למה לפתוח עשרה מוסדות קטנים אם אפשר להרחיב את המוסדות הקיימים?"

שרה עברון: "אסור לפחד מלהיות גדולים. ציבור החמ"ד גדל, וזו הזדמנות להסתכל קדימה. למה לפתוח עשרה מוסדות קטנים אם אפשר להרחיב את המוסדות הקיימים?"

"אם אתה מוסד חינוכי קטן, למרות שאולי אתה מדהים, האפשרות לתמרן בתוך המערכת מבחינת כוח אדם היא מצומצמת. גם לא תוכל להביא מחנכים ברמה גבוהה כמו שתוצה, ובטח שלא לפתוח את כל המגמות שתוצה בתיכון. מספר התלמידים בהקבוצות לא יוכל להיות קטן, כיוון שאין מספיק תלמידים לכל כך הרבה מורים. גם תשלומי ההורים בעייתיים. אם אתה מסתכל היום על החינוך הממלכתי או על החמ"ד, כשיש בית ספר עם 700 תלמידים, אפשר להציע בו מגוון של דברים שבת ספר נישתיים לא יכולים להציע, כי מה שלא בנישה, לא יכול להיכנס".

כדוגמה מציעה עברון את פועלו של הרב ד"ר אברהם ליפשיץ, שנקרא לנהל את המקיף הדתי בטבריה שבו למדו אז 180 תלמידים. כעבור שנה הפריד ליפשיץ את המוסד לאולפנית ולישיבה עירונית, וניהל אותה במשך 28 שנים. כשעזב ליפשיץ את תפקידו והחל לכהן כראש מינהל החמ"ד, למדו בשני המוסדות יחד 1,400 תלמידים מכל האזור. 1,400 תלמידים ותלמידות בבית ספר זה מדהים", אומרת עברון, "לא משנה להם במוסד הזה מאיזו משפחה אתה, מה היכולות של התלמיד או התלמידה, לא משנה סוג הקוגניציה והכישורונות ולאן נוטה לבך – המוסד ייתן לך מענה".

על פי נתוני משרד החינוך, בממ"ד (די"ב) יש בממוצע 385 תלמידים בבית ספר, ובחינוך הממלכתי (ו"י"ב) יש בממוצע 972 תלמידים. בחישוב גס ניתן לומר שבממ"ד יש בממוצע כשתי כיתות בשכבה, לעומת החינוך הממלכתי, שם יש כחמש-שש כיתות בשכבה.

"בתי הספר העל-יסודיים בחינוך הממלכתי יודעים לתת מענה מהסוג הזה ולהעמיד מוסד של אלף תלמידים", אומרת עברון, "המנהל והמנהלת מאצילים סמכויות, בונים מרחבים קבוצתיים או נישתיים בתוך המוסד הגדול. חשוב לי להדגיש שהתלמידים לא הולכים לאיבוד במוסד כזה. כשיש אלף תלמידים במוסד, אתה יכול להביא את האנשים הנכונים שיעברו אצלך ויחנכו ברמה הטובה ביותר".

מניפה הולכת ומתרחבת

מבחינתה של עברון, גיוס כוח האדם במוסד גדול הוא נקודה מהותית שברך כלל אינה מדוברת. "אתה יכול כמנהל להביא מורה שיהיה במשרה מלאה אצלך במוסד, להוביל למידה בקבוצות ולחבר בין תחומי הוראה כדי להעשיר את התלמידים. אם את תלמידה במוסד קטן, יכולים להגיד לך שלימודי פיזיקה לא יתאימו בלו"ז עם לימודי מחשבת ישראל, אבל במוסד גדול, זה אפשרי. במוסדות קטנים לא תוכל להציע לתלמידים ללמוד מתמטיקה ברמה המתאימה להם, ובמוסד גדול, לעומת זאת, תוכל לפתוח מגמות שאין בבתי ספר קטנים.

ד"ר דפנה עציון: "יש להגדיל את המוסדות, למנוע מהם לסנן ולבלום את המונח 'תורני', שבחלקו הגדול אינו אלא שם קוד להדרה חברתית"

"לצערי, רוב המוסדות בחמ"ד הם קטנים ולא יכולים להרשות זאת לעצמם. הם נישוה, ולכן הם יקבלו רק את מי שבנישה. במוסד גדול, אתה יכול להציע מסלולי מצוינות שלא היית יכול להציע במוסד קטן. אם יש לך 150 תלמידים במוסד, אתה לא יכול לפתוח עוד מגמות. אם יש קבוצת תלמידות שרוצות ללמוד אמנות, לימודי ארץ ישראל, הנרסת תוכנה או תקשורת – היכולת שלך לפתוח מגמה כזו היא אפסית. בבית ספר גדול יש גמישות שאין בבית ספר קטן".

מה לגבי הרמה הדתית? אולי בבית ספר קטן אפשר לבנות קבוצה איכותית יותר מבחינה תורנית?
 "בבית ספר גדול שמקבל את כולם, לא צריך להיבהל מכך ששלושה תלמידים יתנהגו בצורה מסוימת שנוגדת את ערכי

המציאות בחמ"ד היא שיש המון כיתות לא תקינות, מה שגורם לכך שיש מחנכת שאין לה תקן של מחנכת. חייבים לטפל בנושא הזה בדחיפות.

"בתי ספר קטנים וגדולים נפתחים היום לכל תת-זרם ובכל מערכת חינוך. העניין הוא שטוענים שהמחקרים מוכיחים שבית ספר קטן הוא טוב יותר. מה שלא מבינים הוא שהמחקרים בעולם מדברים על בתי ספר קטנים שיש בהם 600 תלמידים, ובתי ספר גדולים ככאלה שלומדים בהם אלפי תלמידים. זה קנה מידה אחר. בבתי הספר הקטנים בארץ, התלמידים לא באמת יכולים להצליח. אין מספיק מגמות בתיכונים, אין גיוון של מורים ומקצועות. קטן מדי זה לא טוב – נקודה. יש נטייה בחמ"ד לחשוב שקטן זה טוב, אבל בפועל, זה פוגע במגוון הצוות החינוכי שהופך למצומצם יותר, ובסופו של דבר בתלמיד".

לא נכנס בנישה

שרה עברון, מנכ"לית מרכז יעקב הרצוג, שימשה כראש האגף הכללי במנהל חינוך ירושלים (מנח"י), ואף ניהלה את בית הספר העל-יסודי בקבוצת יבנה. "היום אני אמנם לא יושבת בחמ"ד", היא אומרת, "אבל שם צמחתי. הייתי מחנכת וניהלתי בתי ספר. יש המון מוסדות מעולים בחמ"ד, אבל החמ"ד צריך להיות פתוח לכולם".

גם עברון מסכימה שבת ספר גדולים יותר מתגלים כיעילים יותר. בתקופתה במנח"י, היא מספרת, נערך מחקר על גודלם של בתי הספר ועל האפקטיביות שלהם מבחינה חינוכית. "אחד הדברים המדהימים שראינו הוא שלא נכון שמוסדות חינוכיים יהיו קטנים, אלא דווקא שיהיו גדולים, ועם הרבה אפשרויות", אומרת עברון, "אתה מנהל מערכת חינוך ורוצה לתת אפשרויות חינוך טובות? לחנך ללמידה כערך יהודי בסיסי? אתה חייב להציע אפשרויות מגוונות ורמות שונות לתלמידים, בלי למיין אותם לפני קבלתם. חייבים לקבל את כולם ולשמור אותם. אתה צריך להתגאות בכך שקיבלת ילדה בכיתה ז' שאולי לא מקבלת ציונים גבוהים, והיא נשארת בבית הספר שלך עד סוף י"ב.

לחגוג את המגוון
 אשת החינוך תמי ביטון מירוחם, חברת מועצת החמ"ד, הקימה יחד עם שולה לוי את מדרשיית אמי"ת קמה, תיכון לבנות דתיות בירוחם. כיום היא עומדת בראש מדרשת אמי"ת באר בעיר. ביטון מציעה להתבונן על שאלת החינוך הדתי גם מעיניים תרבותיות וסוציולוגיות.

"אף אחד לא מדבר על העניין התרבותי", היא אומרת, "במערכת ההומוגנית של הציונות הדתית, גם אם לא עושים מיון של התלמידים, ישנו מיון סמוי, הדרה של אוכלוסיות שלמות, שהן לרוב מסורתיות. לרוב, גם צוות המורים חושב ומצביע אותו הדבר, ואו תלמידים נמצאים בקונפליקט בין הבית שלהם לבין בית הספר שבו הם לומדים. זה קונפליקט תמידי, ואני לא חושבת שילדים בגילאים צעירים צריכים לעמוד בו. כשהקמנו את התיכון לבנות בירוחם, ניסינו להקפיד שצוות המורים יהיה מקביל לאוכלוסייה של התלמידים, דבר שבא לידי ביטוי בשפה, בנוסח התפילה ובתוכניות הלימודים. בנוסף, היה חשוב לנו ליצור מערכת שלא רק מקבלת תלמידים מכל מיני סוגים, אלא רואה את האוצרות שיש בהם".

אולי קל יותר להקים בית ספר כזה בירוחם, כי האוכלוסייה אכן מגוונת.

"ייתכן. הרי כל ילדי ירוחם מתקבלים לבית הספר באופן אוטומטי. אבל אם כל המורים יהיו דוברים שפה אחידה, לא עשינו כלום. ככל שהשפה הדתית של המוסד תהיה מגוונת יותר, היא תוכל להכיל יותר תלמידים.

"ברמה האידיאולוגית, המגוון לא צריך להפחיד אותנו, אלא להעצים אותנו. הרבה פעמים, בחמ"ד אומרים: 'אני לא רוצה שהילדים שלנו ייפגשו עם ילדים כאלה, כדי שלא יתקלקלו'. הם רוצים שהתלמידים שלהם ייפגשו רק עם ילדים שדומים להם. בעיניי, זה סממן מדהים של חוסר ביטחון עצמי. צריך לחגוג את המגוון. האתגר הוא שצוות הישקף את התלמידים מכל הרמות עד כמה שאפשר".

הדיונים על פתיחת עסקים בשבת מתעלמים בדרך כלל מגורם חשוב אחד: העובדים, שמאיישים בפועל את מרכזי הקניות, הפיצוציות והמרכולים. אל מול העדרה של חקיקה סוציאלית המגנה על האנשים שנאלצים לעבוד ביום המנוחה, פעילים בנושא השבת קוראים לחשוב מחדש על דמותו של היום הזה, לאמץ מודלים שהצליחו ברחבי העולם ולקחת בחשבון גם את אלו שנמצאים בתחתית הפירמידה

צילום: יהושע יוסף

ובעיקר בצמצום הצורך של אנשים לעבוד בשבת. זה יכול להיות באמצעות חופש ביום ראשון, גם באופן הדרגתי, ובאמצעות צמצום המסחר בתוך הערים ופתיחת מרכולים בתורנות, כמו בבתי מרקחת. צריך לאפשר לכל עובד לנוח בשבת לפחות פעם בחודש, ולהפחית את היתרי העבודה בשבת."

כתושב ירוחם וכמי שעוסק רבות בפריפריה, האם אתה רואה הבדל בסוגיה הזו בין אנשים שגרים בפריפריה לבין אנשים שגרים במרכז הארץ?
"בהחלט. בפריפריה חיים יותר אנשים מסורתיים שנאלצים, מסיבות כלכליות, לעבוד בשבתות במפעלים. ככל שיהיו יותר אפשרויות לתעסוקה מגוונת בפריפריה, יהיו פחות תושבים שייכנעו לדרישה לעבוד בשבת."

משחק של הורדות ידניים

לדברי תהלה פרידמן, יו"ר נאמני תורה ועבודה לשעבר ומי שרצה בבחירות האחרונות ברשימת כחול-לבן, 11% אחוז מן המשק היהודי בישראל – למעלה מ-400 אלף איש – עובדים בשבת. "בעשור האחרון יש עלייה דרמטית במספר העובדים בשבת", אומרת פרידמן, "וזה ממש לא תופעה

חברתי ומי שהתמודד בבחירות האחרונות מטעם מפלגת הימין החדש, יש סיבה שבגללה קולם של העובדים לא נשמע. "רבים מן העובדים בשבת משתייכים לאוכלוסייה חלשה יותר מבחינה כלכלית", מסביר רייכנר, "לבעלי העסקים יש לובי חזק יותר, וצרכני התחבורה הם אנשים צעירים, שקולם נשמע יותר בזירה הציבורית. העובדים בשבת, לעומת זאת, הם אוכלוסייה שקופה יותר. רבים מהם, בעיקר המסורתיים, גם מתביישים בכך שהם עובדים בשבת. איך אפשר לדעתך לאזן בין הרצון להעניק יום מנוחה לבין הרצון לשמר סטטוסקו שיתאים גם לרצונות של ציבור חילוני בשבת?"

"באופן כללי, הדרך היא פחות באמצעות חקיקה דתית ויותר באמצעות הגעה להסכמות ולאמנות, ברוח אמנת גביון-מרדן, שכמובן דורשת ריענון. באופן כללי, המשוואה הנכונה היא צמצום המסחר ככל שניתן, ובמקביל – לאפשר צריכת תרבות לציבור חילוני. מעבר לכך, ראוי לפעול לצמצום העבודה בענפים מסוימים, כמו למשל צמצום השירות הציבורי בשבת ברדיו ובטלוויזיה.

"מכיוון שקשה לראות, לצערי, אפשרות ריאלית של סגירת המסחר לגמרי, צריך להתמקד בצמצום המסחר,

דיקורט

לאחרונה הזדמן לי לבלות שבת במלון בצפון הארץ. שלא כמו המלונות הצפוניים שמשקיפים אל הרי הגולן או אל הכנרת, המלון שבו שהינו היה ממוקם מרחק מטרים בודדים ממרכז קניות פעיל במיוחד. בטיול שאחרי הסעודה נתקלנו בתופעה הישראלית שאנחנו בדרך כלל לא חשופים אליה בכוונה שלנו – חוויית הקניות בשבת. בעבר נתקלנו, כמובן, במסעדות או בפיצוציות פתוחות בשבת בתל אביב, אבל הפעם זה היה שונה: היקף ההנאות הפתוחות, הגודל, ובעיקר אינספור העובדים שעמדו לרשות הקונים והמבילים. לא מעט מהם השתייכו למגזר הדרוזי והערבי, אבל היו ביניהם גם לא מעט יהודים שנאלצו לוותר על יום המנוחה שלהם לצורכי פרנסה. בדיון על פתיחת עסקים בשבת נדמה כי הפן ההלכתי והפן הכלכלי נלקחים בחשבון, אך מי שנחקים אל השוליים הם העובדים עצמם. לדברי אלישיב רייכנר, עיתונאי ופעיל

עבודה ביום שבתון בארץ ובעולם

מדינה	הגבלה על מספר ימי ראשון	חריגים
גרמניה	עובד חייב לקבל 15 ימי ראשון חופשיים בשנה	על בסיס הסכם קיבוצי ניתן להפחית את מספר ימי ראשון החופשיים במספר ענפים מוגדרים
הולנד	עובד חייב לקבל 13 ימי ראשון חופשיים בשנה	ניתן להפחית על בסיס הסכמים קיבוציים
נורבגיה	ככלל, לא ניתן להעסיק עובד במשך שני ימי ראשון רצופים. על בסיס הסכמה בכתב בין העובד למעסיק ניתן להעסיק עובד למשך שלושה ימי ראשון רצופים (למעשה, מנוחה ביום ראשון לפחות אחת לארבעה שבועות)	
פולין	לא ניתן להעסיק עובד למשך יותר משלושה ימי ראשון רצופים (מנוחה ביום ראשון לפחות אחת לארבעה שבועות)	החוק לא חל עובדים שימי עבודתם היחידים הם בסוף שבוע (שישי, שבת וראשון)
צ'ילה	חובה לתת לעובד שני ימי ראשון חופשיים בכל חודש.	
סלובניה	הגבלות בענף המסחר: אין להעסיק עובד יותר משני ימי ראשון בחודש	הורים לילד בגיל הגן, הורים לילדים חולים מאוד, נשים בהיריון ונשים מיניקות: התנאים להעסקתם אף מחמירים יותר
קפריסין	הגבלות על עובדי חנויות: אחת לשבועיים יש לתת מנוחה חלקית בשבת או ביום ראשון: בשעות הבוקר (עד השעה 14:00) או בשעות הצהריים (החל מהשעה 14:00)	

אירוסים: שאטרסטוק

עובדים יהודים אין יום מנוחה שבועי

בישראל יש כ-
400,000
עובדים יהודים בשבת

הצעת נאמני תורה ועבודה

העסקה בשבת תתקיים בהתאם למודל הקיים במדינות באירופה, תוך הגבלה על כמות שבתות בשנה קלנדרית - לפחות פעם בחודש. ההעסקה תתבצע, ככל הניתן, במתכונת של תורנות ובאופן מצומצם במהלך שבתות שבהן מועסק העובד.

הנתונים מתבססים על מחקר של אריאל פינקלשטיין עבור תנועת נאמני תורה ועבודה, ועל מחקר של ד"ר שוקי פרידמן ועו"ד גלעד וינר עבור המכון הישראלי לדמוקרטיה.

ייחודית לישראל. בכל העולם יש עלייה משמעותית בהיקף המסחר ביום המנוחה, ויותר ויותר אנשים בכל העולם המערבי עובדים ביום הזה. בין 90-100 אלף איש עובדים שבעה ימים בשבוע כל שבוע, ולא מקבלים יום מנוחה. הטרנדיה היא שכל הסיפור של פתיחת עסקים בשבת נתפס כנושא דתי בלבד. נכון ששבת כוללת את הרעיון הסוציאלי, אבל הוא נדחק אל מול הדיון ההלכתי. העובד צריך להיות בלב העניין."

למה אנחנו שוכחים את העובדים?

"בגלל שאנחנו געולים בדיון הדתי ההלכתי, ולכן ממילא הזווית הסוציאלית נדחקה. יש כאן משחק של הורדות ידיים, שנובע מכך שאין מוכנות ללכת לפשרה חברתית רחבה בסגנון גביון-מרון. הצד החילוני אומר: אם אתם, הדתיים, לא מתפשרים על תחבורה ותרבות, אנחנו לא נתפשר על מסחר, וכך יש עלייה דרמטית במסחר. זה עקום. אם היינו מיישמים את אמנת גביון-מרון כשהוצעה, היינו במקום אחר."

איך היית רוצה לראות את היום הזה, עם התחשבות גם בעובדים וגם בציבור החילוני?

"אני מדמה את זה לאדם שפותח סתום בכיוון אחד ויכול לסתום אותו בכיוון אחר. אם אנחנו הולכים על יום של תרבות, משפחה ופנאי, אם אנחנו לא חושבים על שבת כמונחים של 'שמור' - כל הדברים שהם לא תעשה, אלא על 'זכור' - הדברים המייחדים את השבת, אפשר לעצב אותה אחרת."

איך?

"שבת של 'זכור' היא יום של קהילה ומשפחה. אני מדמיינת יום של תרבות שיש בו קולנוע, תיאטרון ומתנ"סים פתוחים, אבל אין בו קניון ומסחר."

יהיו שיגידו שקניות בשבת הן תרבות עבורם. "נכון, יש שאומרים לי: 'תהלה, את סנובית. יש לא מעט אנשים שגם שופינג הוא תרבות עבורם'. הבעיה הנוספת, כמוכן, היא שגם כדי לקיים תרבות בשבת צריכים עובדים

בנויה אולי בצורה פטרונית, אבל היא נועדה להגן על העובדים. למשל, אנחנו מציעים שעבודה בשבת תהיה כפופה לתורנות מסוימת, או שלאדם יהיה יום חופש אחת לחודש, כך שלא ייווצר מצב שבו אין לאדם יום חופשי. זה פטרוני, כי יבואו אנשים ויגידו 'תני לי לבחור'. וכאן הטענה שלי היא שאני לא רוצה לאפשר מצב שבו אדם עובד שבעה ימים בשבוע, ושלעולם לא תהיה שבת."

פרידמן מוסיפה כי כל הסדר בנושא יהיה כרוך בווייתור כלשהו מצדו של העולם הדתי. "אני מדמיינת מצב שבו אפשר יהיה לשפר את נושא העובדים בשבת, אם למשל תחבורה ציבורית תהיה מקובלת. זו סוגיה מאוד רחבה, שנכלל בה למשל גם נושא הספורט בשבת. מה לעשות ששבת היא הזמן הפנוי של הקהל שצורך ספורט? ומצד שני

- סדרנים, שחקנים וכן הלאה - אז כמה הועלנו? אבל אני מוטרדת לא מסטודנטים ומצעירים שמחפשים השלמת הכנסה בשבת, אלא מבעלי משפחות, אנשים שנאלצים לעבוד בגלל מצב כספי לא פשוט. הקופאיות בחנויות הנוחות הן שעומדות לנגד עיניי. אני לא מסתכלת על מספר האנשים שעובדים, אלא על מי הייתי רוצה לאפשר לו לא לעבוד."

את רואה סיכוי לממש את הצעת אמנת גביון-מרון בסוגיית עבודה בשבת?

"לצערי הגדול, אני לא רואה אפשרות ליישם כרגע את אמנת גביון-מרון."

אז מה כן?

"ההצעה שניסנו לקדם במסגרת נאמני תורה ועבודה

אריאל פינקלשטיין
צילום: באדיבות המצולם

למצולמים אין קשר לכתבה | צילום: גיל אליהו, ג'ני

כל האוכלוסייה בישראל לא מעוניינת ששבת תהפוך ליום רגיל ככל הימים. הרעיון של יום מנוחה כללי מקובל כמעט על כולם, למרות המחלוקת על התחבורה הציבורית, על מקומות בילוי ופנאי ועל מרכזי קניות."

מה עמדתך בנושא הזה?

"אני חושבת שצריך להבחין בין האפשרות להגיע ממקום למקום, כלומר תחבורה ציבורית, לבין פעילות תרבות, נופש, בילוי ופנאי, לבין פתיחת עסקים. זה גם המודל המקובל על רוב אזרחי ישראל היהודים, שרובם, דרך אגב, אינם דתיים או חילוניים, אלא נמצאים על הרצף המסורתי."

"אני מתנגדת לפתיחת עסקים בשבת, כולל מינימרקטים, וזאת כדי להגן על העסקים הקטנים שלא שייכים לרשתות, ומתקשים לעבוד שבעה ימים בשבוע. אני כן חושבת שצריך לאפשר פתיחת מקומות בילוי, פנאי וכדומה, לפי החלטת הרשות המקומית. את זה צריך לעשות תוך הגנה מרבית על זכויות העובדים, לדאוג שעובדים שמסרבים לעבוד בשבת לא יופלו לרעה, ושהעובד נהנה מיום עבודה חלופי."

מה לגבי תחבורה ציבורית?

"רוב אזרחי ישראל נוסעים בשבת, ומנקודת מבט סוציאלי-דמוקרטית, לא הגיוני שמי שיש לו רכב פרטי או יכול להרשות לנסוע במונית יכול לנסוע, ומי שלא – לא. גם מבחינה הלכתית, אפשר להפעיל תחבורה ציבורית כך שהיא תהיה כרוכה בפחות חילול שבת מאשר רכבים פרטיים. לכן, מכיוון שמדובר ביום מנוחה כללי, כמובן שהאוטובוסים לא יפעלו כמו ביום רגיל, אבל כן צריך שתהיה תחבורה ציבורית במתכונת שבת, שתאפשר להגיע מעיר לעיר, והכול על פי החלטת הרשות המקומית ובהתאם לאופי השכונות."

"כל הדברים האלה מצריכים עובדים שיעבדו בשבת, ולכן, כדי למנוע מצב שבו עובדים נאלצים לעבוד דווקא בשבת כדי להרוויח יותר, הייתי מרחיבה את התשלום הכפול על עבודה בשבת לכל סוף השבוע – שישי ושבת, ומאפשרת לכל עובד לעבוד רק משמרת אחת, כזאת, בשישי או בשבת, על פי בחירתו. ההצעה הזו גם מסתדרת היטב עם עובדים מוסלמים, שיום המנוחה המרכזי שלהם הוא יום שישי. למשל, בנושא של תחבורה ציבורית, ככל הנראה רוב הנהגים הערבים יעדיפו לעבוד בשבת ולשבות ביום שישי, והנהגים היהודים – הפוך. לפעמים צריך לפתוח את הראש ולהגיע לפתרונות נהדרים, שישפרו את החיים ואת הזכויות של כלל אזרחי ישראל."

אלישיב רייכנר: "רבים מן העובדים בשבת משתייכים לאוכלוסייה חלשה יותר מבחינה כלכלית. לבעלי העסקים יש לובי חזק יותר, וצרכני התחבורה הם אנשים צעירים, שקולם נשמע יותר בזירה הציבורית. העובדים בשבת, לעומת זאת, הם אוכלוסייה שקופה יותר. רבים מהם, בעיקר המסורתיים, גם מתביישים בכך שהם עובדים בשבת"

נוספת היא חוק שקובע יום מנוחה חלופי. בהרבה מדינות, אדם שעובד ביום המנוחה חייב לקבל יום מנוחה חלופי. בישראל, לעומת זאת, גם לגבי מי שעובד בהיתר, כמו בבתי חולים, אין התייחסות לשאלה מתי הוא צריך לקבל יום מנוחה חלופי. צריך לדרוש בנושאים האלה, והמשמעות היא להכיר במציאות שיש אנשים שנאלצים לעבוד בשבת. זה אולי בעייתי לחלק מחברי הכנסת, אבל זו המציאות, וצריך להתמודד איתה."

איך היית מסכם את מצבנו ביחס לעולם?

"המצב הוא שמצד אחד פעילות המסחר בשבת מתרחבת מאוד ויש אוכלוסייה גדולה שעובדת בשבת, אבל מצד שני, לא התפתחה כאן חקיקה סוציאלית שתגן על העובדים, כפי שבהרבה מדינות בעולם דואגים לפתח."

תחבורה במתכונת שבת

"נושא העובדים וזכויותיהם לא נמצא מספיק על סדר היום", אומרת מיכל צ'רנוביצקי, פעילה חברתית מן המגזר החרדי שהתמודדה בבחירות האחרונות מטעם מפלגת העבודה, "אנחנו במפלגת העבודה דנים על השבת, ועל דת ומדינה בכלל, מנקודת מבט סוציאלי-דמוקרטית. אנחנו מביאים בחשבון את העובדים וזכויותיהם כחלק מהדיון". צ'רנוביצקי סבורה שיש חשיבות לכך שיהיה יום אחד שבו כלל האוכלוסייה שובתת ממלאכה. "גם מבחינה יהודית-דתית, העניין המרכזי של שבת הוא כיום מנוחה כללית לכולם: אתה ועבדך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. ואכן, מלבד החשיבות של יום מנוחה לכל עובד, יש משמעות גדולה לכך שזה יהיה יום משותף לכלל האוכלוסייה. כמעט

מה יהיה על ספורטאים דתיים? הדרך היחידה לחלץ את הנושאים הללו מן המבוי הסתום של הורדות הידיים תלויה בכך שנהיה מוכנים ללכת להסדר כולל, ולא להסתכל רק דרך המבט ההלכתי."

עובדים בלי הגנה

אריאל פינקלשטיין, דוקטורנט במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בריאלין, ערך עבור נאמני תורה ועבודה סקירה של המגבלות על העסקת עובדים בימי המנוחה ברחבי העולם (ראו טבלה). "יש שני סוגים של חקיקה, גם בישראל וגם בעולם, ביחס להגבלות על עבודה ביום המנוחה", מסביר פינקלשטיין, "סוג אחד מטיל הגבלות על פעילות בתי עסק ביום המנוחה הרשמי, שבמרבית מדינות המערב הוא יום ראשון. בישראל, למשל, ישנם חוקי העזר של הרשויות המקומיות, וכל אחד קובע האם מותר או אסור לפתוח בשבת מסעדות, בתי קולנוע וכן הלאה. סוג אחר של חוקים מתייחס להעסקת העובדים, ודן בשאלה כמה מנוחה צריך לתת לעובדים. החוק יכול להתייחס לכך שצריך לתת יום מנוחה, לא דווקא ביום קבוע."

מה המגמה בעולם ביחס להעסקת עובדים ביום המנוחה?

"בעשורים האחרונים אנחנו רואים ברחבי העולם גלים של הסרת הגבלות על פעילות מסחר בימי ראשון. זו מגמה שמתחילה בסוף שנות השמונים, כשלאט לאט מסירים את המגבלות, במיוחד אחרי המשבר הכלכלי ב-2008. כיום יש אולי חמש או שש מדינות, בהן אוסטרליה ושווייץ, שעדיין מגבילות באופן משמעותי את המסחר ביום ראשון. גם שם, בדרך כלל המגבלות הן לא דתיות, אלא סוציאליות: לא לפתוח ביום ראשון את החנות לא כי זה יום קדוש או יום שבו הולכים לכנסייה, אלא כדי שלא יצטרכו לעבוד ביום החופשי."

פינקלשטיין מסביר שבמקביל לצמצום המגבלות על פעילות מסחר ביום ראשון, נחקקו חוקי עבודה שמטרתם להגן על העובדים. "למעשה, העצימו חוקים סוציאליים, כשהמטרה היא להגן על העובדים. בצרפת ובסלובניה, למשל, נחקק חוק שהרחיב את האפשרות למסחר ביום ראשון, ובמקביל הורחב החוק סוציאלי שיגן על העובדים. אלה דברים שבאים יחד. זו המגמה הכללית בעולם."

ומה המצב בישראל?

"החוק הישראלי מגביל מאוד פעילות מסחר בשבת אבל בפועל, פעילות המסחר מתרחבת, בניגוד לחוק. מצד שני, אין חקיקה סוציאלית רצינית. יש אמנם חוק שאוסר על העסק של יהודים בשבת ושל מוסלמים בשישי ללא היתר משרד העבודה, אך כולם מבינים שזה חוק קיצוני מדי שאין לו היתכנות. לכן ככל הנראה גם שרים חרדים לא ממש התאמצו לאכוף אותו."

כדוגמאות לחקיקה סוציאלית הקשורה לעבודה ביום המנוחה מציין פינקלשטיין את השכר הגבוה למי שעובד ביום זה, שנהוג גם בישראל, אך גם חוקים שמגבילים את מספר ימי המנוחה שבהם יכול אדם לעבוד. "זה קיים בגרמניה ובהולנד", הוא אומר, "לאדם יש 15-13 ימי ראשון שאסור לו לעבוד בהם. מדינות מסוימות, כגון צ'ילה, קבעו שפעם או פעמיים בחודש יהיו ימי ראשון חופשיים. אופציה

תהלה פרידמן: "בין 90-100 אלף איש עובדים שבעה ימים בשבוע מדי שבוע, ולא מקבלים יום מנוחה. הטרגדיה היא שכל הסיפור של פתיחת עסקים בשבת נתפס כנושא דתי בלבד. נכון ששבת כוללת את הרעיון הסוציאלי, אבל הוא נדחק אל מול הדיון ההלכתי. העובד צריך להיות בלב העניין"

הטובים לרבנות

רוב הציבור הדתי-לאומי מודאג ממעמד הרבנות ואכפת לו ממצב היהדות בחברה הישראלית, אך מצפה מאחרים שיפעלו לתיקון ולשיפור. מעטים מעודדים את ילדיהם להקדיש שנים ללימוד תורה, ולראות את עתידם בחיזוק החינוך, ההסברה וההנהגה בתחומי היהדות. הגיעה העת לקחת אחריות על עולם הרבנות

הרב ד"ר רונן לוביץ

נשיא תנועת נאמני תורה ועבודה

לפעול מתוך דיאלוג. הרבנים הראשיים צילום: אחיה קליינולד

צילום: נאמני תורה ועבודה

ציונות ומצוינות הן ערכים הצועדים שלובי ורועות בציונות הדתית זה כמה דורות. עובדה זו משתקפת במגוון שילובים, שבהם המקף הקדוש חיבר את הציוני הדתי עם עבודת כפיים, התיישבות, השכלה כללית, מדע ואקדמיה, שירות צבאי, אמנות, תקשורת ועוד. דווקא בתחום התורני המצוינות לא תמיד נסקה לגבהים. עד אמצע שנות השבעים של המאה שעברה, רוב הר"מים וראשי הישיבות התיכוניות הגיעו מהעולם החרדי, ורבים מהצעירים שחשקה נפשם בתורה פנו לישיבות חרדיות. מאז חלה התפתחות מרשימה של עולם תורה ציוני-דתי, קמו ישיבות וכוללים, אולפנות, מדרשות ומכינות, וצמחו בני תורה רבים, תלמידי חכמים ואף תלמידות חכמות. הר"מים החרדים בישיבות ובאולפנות בני עקיבא הוחלפו ברבנים סרוגים, ולבוגרי החינוך הדתי החפצים בתורה יש מגוון מסלולי המשך לבחירה.

ניתן היה לצפות שכעבור יובל מאז תחילת המהפכה, גם רבים מרבני הערים, חברי מועצת הרבנות הראשית והרדינים בישראל יהיו בני הציונות הדתית, אך בפועל אין הדבר כך. נראה שקיימת תקרת זכוכית שאותה מתקשים רבני הכיפות הסרוגות לנפץ. כך קורה חדשות לבקרים שכאשר מוצא מכרו למשרת רבנות עיר, אין כל מועמד מהציונות הדתית.

בעיה אחרת היא שגם כאשר ישנו מועמד מתאים, סיכוייו להיבחר אפסיים, וזאת בשל הפוליטיזציה של הרבנות. כדי להתמנות לתפקיד רבני חשוב יש צורך בתמיכה של גורם מפלגתי רביעוצמה, אך הציונות הדתית מפנה את העוצמות שלה לכיוונים אחרים דוגמת ביטחון, התיישבות ומשפטים, ומשאירה את ענייני היהדות לחרדים. אנו עדים שוב ושוב לכך שקברניטי מפלגת ש"ס, השולטים ביד רמה במיניימים למשרות רבנות, דואגים לוודא שבגוף הבחור יהיה רוב לעושי רבם, ובמקום שבו המינוי מטעמם אינו מובטח – מוכטח שלא יהיה מינוי.

גורם נוסף שעשוי לזפות רב בתואר נכסף הוא זכות אבות. זהו התחום האחרון בחברה הישראלית שעדיין חלים בו כללי הירושה, וכך, חזקה על בן של רב ידוע שגם הוא

יהיה לרב, ואין מקום לשאול מדוע, שהרי שמו מעיד עליו. במצב שבו לפוליטיקה ולזכות אבות יש כוח רב בכל מינוי של דיין או רב, כשלא הכישורים קובעים אלא הקשרים, אין פלא שמעמד הרבנות בשחיקה מתמדת. במדד המכון הישראלי לדמוקרטיה לשנת 2018 הגיע אמון הציבור ברבנות לשפל של 20% בלבד. יש אמנם כמה סיבות נוספות לירידה במעמד הרבנות, אולם שאלת זהות הרבנים היא שאלת מפתח מרכזית, שמקרינה על שלל מרכיבים נוספים. יתרה מזו, הרבנים הסרוגים שמגיעים לתפקידים משמעותיים בעולם הרבנות שייכים בדרך כלל לזרם השמרני יותר, החרד"לי, של הציונות הדתית. תופעה זו בולטת לא רק בתחום הרבנות אלא גם בקרב רבני קהילות, ר"מים בישיבות ואנשי הגרעינים התורניים.

אינני מתכוון להלין כלל וכלל על אותם נושאי משמרת הקודש, כי אם להכות על הלב שלנו, אנשי הציונות הדתית הקלאסית והמתונה. רוב הציבור הדתי-לאומי מודאג ממעמד הרבנות ואכפת לו ממצב היהדות בחברה הישראלית, אולם הוא מצפה מאחרים שיפעלו לתיקון ולשיפור. מעטים מקרבו מעוררים את ילדיהם להקדיש שנים ללימוד תורה, ולראות את עתידם בחינוך החינוך, ההסברה וההנהגה בתחומי היהדות. ציונות ומצוינות הולכים ביחד, והם משאת נפשם של ההורים בחינוך הממלכתי-דתי בכל התחומים האחרים, אך לא בתחום התורני.

תופעה מעניינת, וגם קצת אבסורדית, אירעה כאשר תנועת נאמני תורה ועבודה פעלה ולחצה על המשרד לענייני דתות שיתקצב רבני קהילות, וזאת מתוך תפיסה המעוררת רבנים שנבחרים על ידי קהלם ומחברים אליו באופן הרק. הפעילות נשאה פרי, ורוב הרבנים שנהנים מתמיכה תקציבית זו הם רבנים מהזרם החרד"לי, בהם גם כאלה שמשתייכים לארגון שחרת על דגלו מאבק רווי

הרבנים הסרוגים שמגיעים לתפקידים משמעותיים בעולם הרבנות שייכים בדרך כלל לזרם השמרני יותר, החרד"לי, של הציונות הדתית. תופעה זו בולטת לא רק בתחום הרבנות אלא גם בקרב רבני קהילות, ר"מים בישיבות ואנשי הגרעינים התורניים

הכפשות נגד התנועה שלנו. נאמני תורה ועבודה פועלת לחיזוק היהדות במדינת ישראל, לעתים גם בדרכים שונות מן המקובל. אנו סבורים שבתחומים מסוימים דווקא תחרות ולא מונופול תוביל להתייעלות; הכלת האחרים בחברה הישראלית, ולא הכלת הרבנים שחרגו מנורמות אתיות, תורמת לקירוב לבבות; שיתוף נרחב ודמוקרטי של הציבור בבחירת רבנים ולא צמצום לגוף בוחר פוליטי הוא שיקדם קשר פורה בין הרבנים לציבור, ודווקא הסכמה ולא כפייה היא שתוביל לחיזוק הצביון היהודי במרחב הציבורי.

כניסתם של רבנים מודרניים לעולם הרבנות והחינוך התורני מהווה מרכיב חשוב בחיזוק הרלוונטיות של היהדות בכלל והרבנות בפרט לציבור כולו. אתגרי הרבנות בזמננו אינם בהנהגת הציבור התורני, אלא מתמקדים בדיינים, במסורתיים ובחילונים שהמחויבות שלהם לערכים ולתרבות המורדנית קודמת למחויבותם להלכה. אתגרים אלו דורשים רבנים שמכירים ומוקירים את העולם המודרני, ומגלמים באישיותם את החיבורים שבין התורה ותחומי החיים האחרים שהוכרו כאן. רבנים אלו יוכלו להתמודד עם שאלות אישיות וקיומיות מבחינה אינטלקטואלית, וידעו לתרגם את התורה בדרך משמעותית ורלוונטית להווית היחיד והקהילה.

בחברה בתזמננו אמור הרב לפעול מתוך יותר דיאלוג, חשיבה משותפת ולימוד בצוותא, ופחות מתוך סמכותיות. השפעתו מצמצמת כשהוא שונה במראהו ובאורחות חייו מקהלו, והיא מתרחבת כשהוא מתערב בציבור, מפתח קרבה וידידות ומדבר בגובה העיניים. בנוסף, יש לעודד כניסתן של נשים לתחומי פעילות שונים של הנהגה תורנית, ולראות בכך מרכיב נוסף של חיזוק היהדות בימינו. נשים למדניות אלו מוכיחות שהעצמת לימוד תורה אינה כרוכה בהכרח בהקצנה, שכן ברוב המקרים הן מגיעות דווקא מהזרמים הפחות שמרניים בציונות הדתית.

הגברת מנהיגות תורנית מכילה וסובלנית, קשובה וערכית צריכה להיות במקום גבוה על סדר יומנו, כזו שכדברי מייסד הרבנות הראשית מרן הרב קוק תפעל "לקרב את הלבבות ולהכניס רוח של שלום", "לחזק התורה וכבודה על אדמת הקודש". הסיסמה "הטובים לטיס" הועתקה זה לא מכבר למחוזות אחרים, כגון "הטובים לצה"ל" ו"הטובים לתקשורת". צריך כעת ליישם אותה גם בתחום התורני. ●

זה הזמן לעשות
מינוי על

דעות

.....

מינוי לצעירים (עד גיל 30) - 60 ש"ח לשנה / מינוי רגיל - 150 ש"ח לשנה.
חברות בתנועה ומינוי: 180 ש"ח / חברות ומינוי לשנתיים: 320 ש"ח.
הצטרפות לחוג הידידים: 3,600 ש"ח

.....

toravoda.org.il | 02-5611761

כתב העת **דעות** הוא הבמה לשיח יהודי וציוני-דתי מעמיק, כן ומעודכן בנושאים של יהדות וחברה :